

ऋतुवर्णन.

अनावनार,

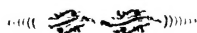
शुक्ल नथुराम सुंदरल.

वांङ्मनेर नीवासी,

अमदावाद मध्ये

भाभानी डवेजीमां युनायटेड प्रिन्टिंग अने
८४० अे० कंपनी "लिमिटेड"ना प्रेसमां
रखुछोडलाय गंगारामे छाप्युं.

संवत् १९४४. सन १८८८.

कीमत ३०-१०-० आना,

આ પુસ્તક સંબંધી સર્વ લઘુ અંકકર્તાઓ સ્વાધીન રાખ્યા છે.

“અર્પણપત્રીકા.”

નેકનામદાર રાણાશ્રી સુરજમલજી
લાખાભાઈ અંકેવાળીઆ.

ઉપજાતિ છંદ.

કપાલ છો કર્મ સુકર્મ કાર,
નૃપાલ છો મર્મ વિચારનાર;
દ્યાલ છો ઉર તણા ઉદાર,
મયાલ છો માન વિદારનાર,
અધીર છો ખૂબ સ્વદેશ કામે,
સધીર છો અન્ય વિચાર ઠામે;
અમીર છો વીર માહાન માને,
સમીર છો બહુ મ વિખેરવાને,
રસરા છો કાવ્ય તણે વિચાર,
ગુણુરા છો સંજીતના અપાર;
અલરા છો કુટ્ટ પિયાર માંહી,
અભીરા છો શુદ્ધ વિચાર જ્યાંહી.
પ્રિતી તણું ચીત્ર પ્રકાશવાને,
સમર્પણું પુસ્તક શુદ્ધ ભાવે;
મહા મુદ્દથી મકવાણુ રૂપ,
સ્વિકારશો સૂરજમલ જૂપ.

નથુરામ સુંદરજી શુક્લ.

વાંકાનેર.

પ્રસ્તાવના.

એક દીવસ હું વ્રજભાષાનો ગ્રંથ હજારો જે “હરી જુલાહ” ખાતનો બનાવેલો છે. તે વાંચતો હતો તેમાં ઘણા કવિયોની સરસ અને શબ્દ અર્થથી સીંચિત કવિતા અતીકાળે પ્રીય વાંચતાં મારા અંતઃકરણને એવો ઉભરો આવ્યો કે આ વ્રજભાષામાં જેવા ઉત્તમ પ્રકારના ઋતુવર્ણનો છે તેવાં આપણી ગુજરાતી ભાષામાં થાય તો ઘણું સારું કારણ કે હાલના વખતમાં વિદ્યા વધારો થયો છે અને સાહકાર વાણીનો આદર થવા લાગ્યો છે તેમજ સાહિત્યનું અનુભૂતિ પણ ત્યાગ કરી લોકો રસાનુરાગી થયાં છે.

આવા વખતમાં જો હું કદી મારી મતી પ્રમાણે સરસ અને વિપ્રલંબ શૃંગારરસ પ્રાધાન્ય રતુવર્ણન નામનું એક પુસ્તક બનાવું તો મને અને હાલના રસત્ત વિદ્વાનોને આનંદદાયક થઈ પડે.

આ પુસ્તક બનાવવા વિશે મારા મીત્ર વર્ગ તરફથી એકાદ વખત સુચના તો થઈ જ હતી અને આ ઉભરાઈ પી હેતુ મળવાથી સમાધ્યાસકાર દ્વારાએ સદરહુ પુસ્તકરૂપી કાર્ય સીધીનો વખત ઝટ આવી ગયો.

આ ગ્રંથની મુખ્ય નાયકા મેં સ્વકીયા, પ્રૌઢા, પ્રોષીત, પતીકા રાખી છે અને એ ગ્રંથ નાયકાના મુખથી ગૌણ રીતે મુગ્ધા, મધ્ય પ્રગલ્ભા આદીના સુરતાંત સુરત તેમજ વાસકસંખ્યા અભીસારીકા ગણીકા આદીના ભેદો કહેવરાવ્યા છે.

અલંકારો અથવા રસના ભેદો જેટલા મારા જીવામાં એજ્યા આવા છે તેટલા પ્રસંગાનુસાર ટાંક્યા છે પણ જેમાં ઘણા અલંકારો ની કે રસના ભેદોની સંસૃષ્ટી થઈ છે તેવા બતાવ્યા નથી તે વિદ્વાન વર્ગ આપથીજ વિચારી લેશે.

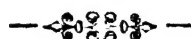
જો કદી અલંકારોમાં કે નાયકાના ભેદો બતાવવામાં મારાથી જૂલ થઈ હોય તો આશા રાખું છું કે વિદ્વાનવર્ગ ક્ષમા કરશે.

આ પુસ્તકમાં કાંઈક કાઠીણતા બરેલી બાધા વપરાય છે એવી મારા કેટલાક મિત્રો તરફથી સુચના મળી છે પરંતુ નીચેનાયું કે જે આરસ પ્રાધાન્ય કાબ્ય સાવ ખુદ્દી કરવાથી રસહાની થાય છે તેમ શોબા પણ આપતી નથી આમ ધારી જે કંઈ થયું તે સજ્જનને આગળ મુકી માફી માગું છું.

આ પુસ્તકમાં મારાથી ઉક્તી વિષય દોષ થયો હોય અને તેના વિદ્વાનવર્ગ દીકા કરી બતાવશે તો હું તેમનો પુણ્ય આભાર માનીને બીજી આવૃત્તિમાં મારી ભૂલ સુધારવામાં ચુકીશ નહીં.

આ મારા પ્રથમ પ્રયાસમાં પૈસા સંબંધી જે જે મદદ મારે જોઈતી હતી તે તે મદદ રા. રાજેશ્રી દ્વારકાંદાસ નંદલાલભાઈ ન્યાયાધીશ સ્ના-હ્ય તથા રા. રાજેશ્રી ગોકળભાઈ બાપુજી વહિવટદાર સાહેબ તરફથી મને મળી છે અને હજીપણ તેઓ મને પોતાના આપ્તવર્ગમાં ગણી મારી સારી રચીતિ જોવાને ઉત્ક્રાંતિ છે વાસ્તે તેઓ સાહેબો નો હું પુણ્ય આભાર માનું છું. અને એમનો ઇશ્વર જય કરો એવો આશીર્વાદ આપું છું.

કર્તા.

વંશસ્થ છંદ.

ડરે નહી સભ્ય જનોયિ હું કદા,
 છળી મરુંછું ખળ પ્રંદયી સદા;
 વિવાદમાં અગ્રણિ જેહ થાય છે.
 અજાણને જાણ સમા જણાય છે. ૧
 વિલોકિ વાણી ગુણ દોષની ભરી,
 તજ ગુણો કેવળ દોષ લે ગ્રહી;
 પિપીલકા કંચન મંદિરે જતી,
 તપાસતી છીદ્ર ન શ્રી વિલોકતી. ૨
 કરી જુએ ના કદિ કૃત્ય હાયથી,
 સહે ન તેનો અમ મર્મ સાયથી;
 અણે વૃથા આપક કાવ્ય બેદના,
 વિધ્યા કહે જેમ પ્રસૂતિ વેદના. ૩
 અશક્તતા આપ તણી ન જોતતા,
 સુકાવ્યને ક્લીષ્ટ ગણી ન જોતતા;
 કૃત્યસ્તની સ્ત્રી ન્યમ યોગિ પેરતી,
 વખોડતી કંચુકિકારને અતી. ૪
 વિલોકિ એવી ખજરાજની ગતી,
 લધૂ પ્રયત્ને પણ ખીહુંછું અતી;
 કપા ન જાચું નહિ દ્વેષ માચું હું,
 નમી નમી દૂર થકીજ બાચું હું, ૫

વરપા વર્ણન.

—૦૦૦—

શાર્દૂલ વિકીરિત છંદ. “પ્રોષિત પતિકા”

આબો માસ અપાડ વાટ નિરખી, થાકી રહી હું હવે;
નાઆ પ્રાણપતી ગઈ અવધ તો, માયા મને મુગ્ધવે;
માળા નામ તણી ધરી કર વિષે, સંભાઈ ઝીણે રવે;
નેઈ મેઘનિ વૃષ્ટિ સૃષ્ટિ ઉપરે, આંખેયિ આંસુ અવરે. ૧

ઉપજાતિ છંદ. “સમરૂપક”

અંબૂદ^૩ કૂંભી^૪ ધ્વનિનાંપ નિશાન^૬,
વીણત^૭ની તુંગ^૮ ધ્વજ મહાન;
સાથે બકા સ્વાર સુ શૈર્યવાન,
વર્ષા કરે ને સર સર્વ સ્થાન. ૨

શૃંગધરા છંદ. “આલોપમા”

ક્યાંઈ અત્યંત લીલાં, જલજ^૯ દળ^{૧૦} તણી, દ્યુતિ^{૧૧}ને બર્થ કર્તા,
ક્યાંઈ કાળાચત્રાળાં, યમન ધુમસમાં, મેશનો રંગ ધર્તા;
ક્યાંઈ છે આશમાની, ગરબિણિ સ્ત્રિયનાં, ક્યુની કાન્તિ હર્તા;
આકાશે ને અક્ષીતું, વિવિધ વરણનાં, વાદળો આ વિચર્તા. ૩

ઉપજાતિ છંદ” “રૂપભાવોક્તી”

પપીહની ખ્યાસ તમામ હર્તા,
વારી તણો ભાર અપાર ભર્તા;
મતી મૃતી રંજન ઘોશ^{૧૨} કર્તા;
અંબૂદ ને આલિ નભે વિચર્તા, ૪

“મનહર છંદ”

વીણી^{૧૩} સમાજને વિલોકી લાગે કાંટા અંગ,

૧ સ્વરે. ૨ ટપકે. ૩ વાદળો. ૪ હાથી. ૫ શબ્દ. ૬ તગારાં. ૭
વીજળી. ૮ ઉચી. ૯ કલમ. ૧૦ પત્ર. ૧૧ કાન્તી. ૧૨ શબ્દ. ૧૩ વન,

નીલી ભૂમિ જોઈને નિરાશ ઉર થાયછે;
 વિરહ અનળનું વધું છે પરીખળ બહુ,
 જળ હીન મીન^૧ પેઠે જીવ અકળાય છે.
 એ માથે વિશિષ વળી મયુરના શોર,
 ચાતક^૨ તણે પુકારે કાળજીનું છેદાય છે;
 નાભ્યા પ્રાણવલ્લભજી અરજી ન માને મેધ,
 ગરજી ગરજી કુશ્મન પેઠે ધાય છે. ૫

“સવૈયા.”

પરસે વન કુંજ સમૃદ્ધ^૩ પરે, સુર મંજુ^૪ મયૂર તણા અતિ છે;
 ધનધાર ફરી બહુ શોર કરે, પંચસિંધિ^૫ અપજાનિ અતી ગતિ છે;
 ધડિ એક હવે ન રહીય છાં, ઝટ ચાલ સખી મમ જ્યાં પતિછે;
 નદિમાં જનકમાં^૬ સરમાં^૭ અરમાં, સુર ૧૦ દાદુર નાયિ કુખી મતીછે. ૬

ઉપજાતિ છંદ. “સમરૂપક”

સુરેન્દ્રનું ચાપ ચડાવિ હાથે,
 વિદ્યુતનાં લોહ કૃણાનિ સાથે;
 અપાર ધારા સરધારિ હાથે,
 મારે અરે આજ વિયોગિ માથે. ૭

મનોહર છંદ. “ગમ્યોત્પદા ઉત્પ્રેક્ષા”

શીતમંદ સુગંધી^૧ સમીરનો સમાજ છુટ્યો,
 ૧૨ સૌરભ અવેછે ૧૩ કુન્દ વન અપ્રમાણથી;
 ૧૪ ક્ષિપ્રોના નાદ ૧૫ પિક ચાતકના સાદ થાય,
 ચમકેછે અપજા જો કંઠણ ૧૬ કૃપાણથી;
 ૧૭ જગનું ની જોતથી છવાયકું જગત જોઈ,
 નિશ્ચય વિચારું મેતો ભ્રષ્ટ થઈ માનથી;
 વિરહ અનળથી બળેલીએને બાળવાને,

૧ માછલાં. ૨ પપીહો. ૩ જય્યો. ૪ મનોહર. ૫ તત્તવાર.
 ૬ વીજળી. ૭ સમુદ્રમાં. ૮ તળાવમાં. ૯ અરાઓમાં. ૧૦ ડેડકા.
 ૧૧ પવન. ૧૨ પુષ્પરસ. ૧૩ મોગરા. ૧૪ તમરાં. ૧૫ કોયલ. ૧૬
 નલવાર. ૧૭ પતંગીયા.

મેઘ વરસાવતો અંગારા આશમાનથી. ૯

“સવૈયા”

પુરવા ગણુ ધાય ધસે ધર ઉપર, ^૧કામનિ તુંગ ધન ફરે;
ભતિકા તન ^૨મારૂંત સ્પર્શુ કરે, મમ ઉર વિલોકી અતી થડે;
સખિ ધીરજ કેમ રહે ઘટમાં, ચપળા સમશર સમી ચળે;
રતુ ^૩પાવસમાં પરદેશ પતી, શુભ વેશયિ આત બજે બડે. ૯

ઉપજાતિ છંદ, “રૂપક”

૪ત્રણો તણાં ^૫અંબરથી પ્રકાશી,

ધારે ^૬લતા ^૭બુલણને હુલાસી;

૮વારી તણા ^૯વીતનિ પુર્ણ પાસી,

બાસે બુમી આજ ^{૧૦}વરાંગ નાસી. ૧૦

મનહરછંદ, “સમરૂપક”

કાળી કાળી ઘટા આવી કામનું વધાયું જોર,

દુશમન ^{૧૧}દમિની ફરતી ચારે ફર છે;

દુઃસહ દુઃખજનક દાદુર સુણાવે સ્વર,

વળી માથે ^{૧૨}મદન નરેશ તાણું વેર છે;

વાલમ વિદેશ બોલે આતક હમેશ બોલ,

કામયિ તપેલી કામાઓને કાજો કર છે;

બુંદ તણા ^{૧૩}દૂંદ સુણી આંખો મીચી બેસું બેન,

આવણની આવણી મનેતો સમશર છે. ૧૧

“સવૈયા”

ચમકે ચિત્ આતક બોલ સુણી, દુઃખદે નિત ^{૧૪}કોયલ ^{૧૫}કૂકિ કરી;

ગિરિ તુંગ પરે ચઢિને ^{૧૬}લવતા, ^{૧૭}બરહી ^{૧૮}વિરહાનજ કૂકિ કરી;

મમ પ્રાણપ્રતી પરદેશ રહ્યા, સખી આવણનું સુખ ચૂકિ કરી;

અફસોસ બરે નિત અંતરમાં, વન વેલિ સમીરયિ જૂકિ કરી. ૧૨

૧ કામદેવની. ૨ પવન. ૩ ચોમાસામાં. ૪ ધાંસો. ૫ લુગડાં.
૬ વેલીયો. ૭ ધરેણા. ૮ પાણી. ૯ પૈસાની. ૧૦ ગણીકાજેવી.
૧૧ વીજળી. ૧૨ કામદેવ. ૧૩ ચન્દ. ૧૪ કોયલ. ૧૫ બોલીને. ૧૬
બોલતા. ૧૭ મોર. ૧૮ વીયોગની અગ્ની.

(૧૨)

ઉપજાતિ છંદ “જાતીસ્વભાવ”

કુદે ધણા મોર કળા કરીને,
ઉંચું જીએ બોલિ ફરી ફરીને;
જીશી થતા નૃત્ય સુ આદરીને,
૧કિડા કરે હૃદ્ય ઉરે ધરીને. ૧૩

“મનહર છંદ”

ધનની ધમકને બાનક ૨બક પંગતીની,
દામિનીની ચમક કૃપાણુ સી કળાય છે;
૩લલિત લતાઓ લટકે ૪વિટપ વિંટળાઈ,
શીતમંદ સુગંધી સમીર સ્વચ્છ વાયછે;
મોર તણા શોર ચારે કોર મનહર થાય,
દાદુર ઉચારે ઉર જખમ જણાય છે;
પળ પળ વરસની મનેતો જણાય આલી,
વિના મન ભાવન ન આવણુ સુહાય છે. ૧૪

“સવૈયા”

ધનશ્યામ ઘટા ચડિ આવિ આટા, મમ શ્યામ વિના ધન ધાત કરે;
ચમકે ચપળા તત રાખ થયું, વરષા સમ આંખયિ આંસુ ઝરે;
૫આલિ ૬ઈદ્રવધૂ મમ આંખ પડી, દુઃખિ અંતરમાં ભય ખૂંચ ભરે;
પિયપીય રટું તું પલંગ પડી, પળ એક નહીં સુખની વિચરે. ૧૫

શુગવંશ છંદ.

ડોળાયેલાં જળેથી, ૭મકરગણુ ધણા, દોલમાં દુઃખ લાવે;
છોડી મધ્યસ્થ સ્થાનો, ગતિ કરિને, વેગથી ૮તીર આવે;
૯વ્રંદો ૧૦વારીજ કેરાં, ધડિભર ડુબિને, ડોલતાં દ્રષ્ટ આવે;
૧૧પક્ષી ૧૨કુચે ભરેલી, ૧૩સખિવર ૧૪સરિતા, ૧૫વીરહી ઉરતાવે. ૧૭

મનહરછંદ “દ્વીતિયસમુચ્ચ”

પવનના જોરથી કદંબ વૃક્ષ તુટી જાય,

૧ રમત. ૨ બગલા. ૩ સુશોભિત. ૪ વ્રક્ષ. ૫ (આલી) સખી.
૬ ગોકલગાય. ૭ માછલાનું ટોળું. ૮ કાંઠો. ૯ જથ્થાઓ. ૧૦ કમળ.
૧૧ ટોળું. ૧૨ ઉત્કૃષ્ટ. ૧૩ નદી. ૧૪ વીયોગી.

તુલુ તુટી ધાધ ધણા મધ મંડળી તણાં;
 ૧આરદ્ર યધને ૨ધરા ધાન્ય બરવાને લાગી,
 હીન થવા લાગ્યા ૩કોથ વૃક્ષ ૪કદળી તણાં;
 ડુરના વિદેશીઓને ત્રાસ ઉપજવા લાગ્યા,
 ૫સંપુટ ખુલવા લાગ્યા ૬કુટજ કળી તણાં;
 ૭શિખીઓના સાદ નાદ ઝીલિઓના સુણી સખી,
 દીન થયાં વદન ૮મઝીન વિરહી તણાં. ૧૭

સંવેષા.

નાનિ ધરા યર્ષ ૯રાહ ગયા મઠિ, મીર પ્રવાહનિ ખૂમ ગતી છે;
 ૧૦મામ ધટાધિ અંધાર થયું, જરિ ફેર નહીં દિન ૧૦રેણિ પ્રતીછે;
 ૧૧આગૃહથી કરી અન્ય ગૃહે, કદિ જનવું બને ન વિચાર અતીછે;
 શું કરિ આવિ શંકે સજની, કહે શું દર્શ દોષ વિદેય પતી છે. ૧૮

ઉપજાતિ છેદ. “ઉપમા”

કાંડા તણા વૃક્ષનું માન મોડી,
 ઓવાળને સાથ થકીજ ઊડી;
 ૧૨પ્રીયાઅનંગા સમ શર્મ તોડી,
 જળે નદી સાગર પાસ દોડી. ૧૯

મનહર છેદ.

છોટાં છોટાં તણુ થકી અંકુરીત જુમી થકે,
 જહાં તહાં ફેલી ૧૩જગનુંઓ ચિત્ત જાળે છે;
 ધીરો ધીરો આદ્યો આવે ડોહતો ૧૪બયાર મરત,
 મધુર ઉચ્ચારે મન મરણને માળે છે;
 બક તણી ૧૫આત્મીઓ આકાશમાં ઉડતી જોઈ,
 ઉયતી પડેછે ઉર અડિયું ઉછાળે છે;
 વિના પ્રાણપતી બેન કરેછે જીલમ અતી,
 પાવસ ૧૬પાવક બની મુજને પ્રજાળે છે. ૨૦

૧ બીની. ૨ પ્રત્વી. ૩ ડોડા ૪ કેળ. ૫ ડાખલા. ૬ ઈંદ્રજવનું
 કાડ. ૭ મોર. ૮ મેલું. ૯ રસ્તો. ૧૦ રાત્રી. ૧૧ ધરથી ૧૨ કામદેવ-
 વાળી સ્ત્રી. ૧૩ પતંગીઆઓ. ૧૪ પવન. ૧૫ પંગતીઓ. ૧૬ અગ્ની.

(૧૪)

સવૈયા.

નત સખિ તું ગ્રહી લાવ પતી મમ, આવિશ એમ કહી નહિં આવ્યા;
મેર લવે પુરવા ધસતા ધર, દાદુર ઝીલિ 'ઝીંગોર મચાવ્યા;
યોગે વિચારિ રહ્યા વર યોગ, સુભોગિ જને સુખડાં દરશાવ્યા;
નાય વિયોગિ ઉરે તપિયો, સખિ આવણુ આંવિ બહૂજ સતાયાં. ૨૧

વંશસ્થાંડં.

અવાયતાં ને હરિણી ગણો તણાં,
કુટેલ અંધૂરયિ ધાસ છે ઘણાં;
નવાં તર પલ્લવ ધારિ શોભતાં,
વનો વિલોડી જન સોત્ લોભતાં. ૨૨

“ધન્વાક્ષરી છંદ.”

વાદળ વિલોડી કરી મુનિ મન ડોડી ઉડ્યાં,
બોલો ઉડ્યા બરહી વિનોદ બર્ષા વન વન;
આકુળ બાકુળ થઈ આવતા પથીક જન,
સોતા પડી ચાતક પીએછે વારી 'મુદ મન;
આત્મી અવિલોક આ 'મહિતાં મોટાં ભાગ્ય થયાં.
શુખછે સંયોગીને વિયોગીએને તાપ તન;
પકુંજ 'પુંજ ગંજન સુખીનાં દિવ રંજન આ,
આવ્યો માન ગંજન ને અંજન વરણુ 'ધન. ૨૩

સવૈયા “સ્મરણુ”

વાદમિએા વરસાદ બરી બહુ, નાદ કરી નભ મંડળ ધાતી;
દાદુર ચાતક શોર કરે અતિ, કોકિલ કૂકિ ઉઠી મદ માતી;
કામ હતાયન ઉર બજો, કુઃખ દાપક દામિનિ જ્યાં દરશાતી;
મૃકતિ નેઈ લતા વનમાં સખિ, નાય વિયોગયિ કાઠતિ છાતી. ૨૪

ગીતી છંદ.

અંચલ નેત્ર ચકિત દિલ,
બપભીત હરિણી ગણે બર્ષા ભારે;

૧ કકળાર. ૨ સમુહો. ૩ હર્ષ. ૪ પ્રધી. ૫ કમજ. ૬ જ-
શ્વો. ૭ મેલ.

(૧૫)

વીંધ્ય ગરીના વન જો,

સખિ પાવસમાં અનુપ છબિ ધારે. ૨૫

મનહર છંદ.

ગ્રીષ્મ અનળથી બચીહું માંડ માંડ સખી,

પાવસને પામી હું પ્રભુ તણા પ્રતાપથી;

હરપની હાની ત્યાંતો જગનુંને જોઈ થઈ,

હર અકળાયું પંચચર તણા તાપથી;

હામ હારી હયાની કણકા જોઈ બુંદ તણી,

કુર બોલી કોકિલા દેવાને કષ્ટ આપથી;

પાતકનો પુંજ બોલે સાતક વિચારી તક,

પીડાઈ પરમ કાષ્ઠજના કારી ક્રાપથી. ૨૬

સંવેષા.

ધૂમિ અતી ધન ધૂમિ રહ્યો નભ, ભૂમિ પરે બહુ બુંદ ધરીને;

છે અકસોસ પતી વળિયા નહિ, અન્ય વળ્યા પરદેશ કરીને;

હું દુરભાગિ સદાય દુઃખી, ગૃહ પેશિ રહું ચપળાયિ ડરીને;

કેમ ન તૂટિ પડે વિરહી ચિર, કાં નયિ આવતિ રેમ ગિરિને. ૨૭

વંશસ્થ છંદ. “અભિસારિકા કુંભા”

ધને કરી ધોર નિશા થઈ રહી,

શરીર જોતાં પણ મુજતું નહીં;

નિહાળની રાહ ઉતડીતથી બણી,

વરાયિ જાયે “અભિસારિકા” ધણી. ૧

મનહર છંદ.

બોલે કુર કોકિલા કદંબ ચડી રાત દીન,

મોર પંખુ દાદુરના શોર ચારે પાસ છે;

મંદ મંદ ગાજતી આકાશે ઘટા ધન તણી,

વારી કણ યુક્ત ધાતો સમીર સુવાસ છે;

જહાં તહાં નારી નર ગાય મુખદાય ગીત,

.૧ કામદેવ. ૨ ધાથી. ૩ વીજળી. ૪ વીષય વેળા પતી પાસે
આજી જનારી સ્ત્રી. ૫ ભ્રમર.

ઝલતા હીડોળે ચડિ હૃદય હુલાસ છે;
વિયોગીના તનને તપન કરનારો બેન,
સંયોગીનો રનેહ જો આ આવણુ સુમાસ છે. ૨૯
સંવૈયા.

શું પડિ ચૂક કહે સજની, મમ પ્રાણપતી પરદેશયિ નાવ્યા;
ખાત કરી અખળા જન ઉપર, વાત પ્રવંચ ભરી મુખ લાવ્યા;
આપિ ગયા અવધી વળવા તણિ, વીતિ ગઈ અવધી નહિ આવ્યા.
રાત સુઠાવણુ આવણુની, ઉતપાત કરે ન મળે મન ભાવ્યા. ૩૦
બીતી છે. “અભેદ સમરૂપક”

૧ અંબુ લાજ લપેટી,
દાંકતિ ૨ અંબુજ આર્ય શરમ ખારી;
૪ મરાલ પરસના ૬ મુરમ્બી,
બંધ કરી પડિ પાવસ ૭ નવતારી. ૩૧

મનહર છે. “સંદેહ”

વસે પ્રાણવલ્લભ એ દેશમાં જરૂર સખી,
વારી ભરી વાદળિયો આવતી નહીં હથે;
ચાહ ભરી ચપળા ન ચમકતી હથે કાંતો,
ધુમ ભયાં કાળા કાળા ધુરવા નહીં ધસે;
કાંતો કામ કૂટિલ કમાન નહિં નામે કર,
મહાર ઉચ્ચાર નાર ગુણિયો નહીં હથે;
પ્રીતીની પ્રતીતિ જાણનારા પ્રાણવલ્લભજી,
નહીંતો પાવસ જોઈ વિદેશ નહીં વસે. ૩૨

સંવૈયા.

પ્રાણપતિ પરદેશ રહ્યા, દુઃખદાયક મારિ દશા દરચાતિ;
૮ ઉલ્લુક તુલ્ય રહું ગૃહ અંદર, દામિનિ જોઈ દિલે દુઃખિ યાતી;
રાગ મહાર ઉપાધિ કરે, રહું ધારિ સમાધિ પતી મુણ ગાતી;
આવણમાં સુખ તેજ લીધે, પતિ સંગ સુવે ખરિ છાતિયિ છાતી. ૩૩

૧ પાણી. ૨ કમળ. ૩ મુખ. ૪ હંસ. ૫ કટિમેખળા. ૬ ધુ-
ખરીઓ, ૭ નવી પરણેલી સ્ત્રી. ૮ ધુવડ.

(૧૭)

વંશસ્થ છંદ.

નભે સખી ^૧ભીમ ધ્વની યતા ધણા,
તડીતના તેજ તણી નહીં મણા;
વિચારતીના પતિ દોષ અંગમાં,
સુતી સ્ત્રિયો ^૨અંક બરી પલંગમાં. ૩૪

ધન્યાક્ષરી છંદ.

પાપી રત્ન પાવસ અમાસનો નિશા અંધારી,
ખારા વિના પણ કેવી રીતથી વિતાગે હાય;
કટકા કલેજ તણા કોકિલા કરવા લાગી,
મેર શોર મુણી ચિન્ ધીરજ ન સાર્ગે હાય;
જે દરદી વેરી વાદળાં બહુ ખુરાઈ કરે,
નિત્ય પ્રતી તેથી કેમ પ્રાણને બચાગે હાય;
કામ તણી તપત ખુઝાવવાને ખારી સખી,
પ્રાણપતિ વિના કેને કંઈ લપટાગે હાય. ૩૫

સંવૈયા, “ પ્રતીપ ”

પતિ નેત્ર સમાન હતાં કમળો, સખિ તે પણ વારિયિ લીન થયાં;
પ્રિય મૂખ સમાન હતો ંથયિ ^૪અંબર, વાદળ આલિ છુપાવિ રક્ષાં.
સર તોર મરાજ ચતુર હતા, પતિના સમ તે પણ હિડિ ગયા;
હર બીતર છેદ પડ્યા વિરહે, તદપી વિધિને દિલ નાવિ દયા. ૩૬

ગીતી છંદ.

કીટ ધૂળ તણુ સાથે,
મગેજ મેલું ^૫સર્પાકૃતી વાળું;
દાકુર બય દેનારું,
ગતિથી વહનું ^૬નવચારી ન્યાળું. ૩૭

મનહર છંદ.

ડોલતો પવન પરશનિ જળ ખુંદ પૂંજ,

^૧ ભયંકર. ^૨ બાથ. ^૩ ચંદ્રમા. ^૪ આકાશ. ^૫ સર્પના નેત્રી
આકૃતિવાળું. ^૬ નવું પાણી.

બોલે મોર આતક હું ચિન્ ચોંકિ ડરી ન્ને;
 ક્યાં સુધી બચીશ બેન મારે 'એન બાણુ મને,
 થાકી રહી હવે તો ઉપાય કરી કરી ન્ને;
 પ્યારી સખી વળીયા હજી ન પ્રાણુવલ્લભજી;
 કેમ સમજાઈ મન ધિરજનૈ ધરી ન્ને;
 છાયો મેઘ ગગન શોભાવા નભ મંડળને,
 નાબ્યા મન બાવન આ આવણુની ઝડીન્ને. ૩૮

સંવૈયા.

રશ્મિ કાગળ લાવ જાણું પતિને, નહિં કેમ કૃપા પરદેશ કરી;
 અબળા તણિ નાવિ દયા ઉરમાં, મરૂં એકલિ હું અકસોસ કરી;
 કરિ કૂડનિ વાત કુરે વસિયા, પ્રિય પથ્થરના સમ છાતિ ખરી;
 અતિ કાળિ નિશા રત્ન પાવસની, અવલોકિ મરૂં ઉરમાં હું ડરી. ૩૯

ઉપજાતિછંદ. “બ્રાન્તી”

કુલેલ છોડે રનલિની તમામ,
 ભ્રમે ભ્રમેથી બહુ અન્ય કામ;
 એનવામ્યુજોની ઉર શંક ધારી,
 પડે અલીઝકુકિ કળા નિહાળી. ૪૦

મનહર છંદ.

મદ ભરી કોયલ મગન થઈ બોલે બોલ,
 જળ ભરી ધરણી ઉપાવે મુદ મનમાં;
 વિજળી આકાશે નાચે વિરહ હૃદય મધ્ય,
 મૃત્યુ નાચે શીરને મધુર નાચે વનમાં;
 સખી માસ આવણુમાં આવતા પપથીક ઘેર,
 કેતા પરદેશની કથાઓ પ્રિય જનમાં;
 દેહ ભર્યો મદન અપાર 'તમે ઝલિતી ભરી,
 મેહ ભર્યો ગગન ભરાણો તાપ તનમાં. ૪૧

૧ કામદેવ. ૨ કમળનો વેલો. ૩ નવાં કમળોની. ૪ મોર. ૫ પ્રવાશી. ૬ અંધારૂં. ૭ પ્રધ્વી.

(૧૬)

સંઘેયા.

ઘેઈ ખુણે ખુલતી પ્રિય સંગ, ઉમંગધિ લાગિ જતી પતિ ૧ માતે;
ઘેઈ પડી રે પરિયંક પરે, નિજ પ્રીતમ સંગ સદા સુખ સાતે;
ઘેઈ મતાર ઉચ્ચાર કરી, પ્રસરાવતી પ્રેમ વિનોદનિ વાતે;
કે દિન મારિ પિડા ટળશે, મરૂં જૂરિ હું પાપણિ પાવસ રાતે. ૪૨

વંશરથે છંદ.

અન્ના કરે ૩ અંબક ૪ અમુને સદા,
ભિંન્નયછે ૫ ઝોાજી ૬ ઉરોજ સર્વદા;
૭ કુસૂમ ૮ દામો તજી ભુવણાદિયો,
ઉદાર છે આજ ૯ પ્રવાશિની સ્ત્રિયો. ૪૩

મનહરે છંદ.

ફરે પ્રાણવલ્લભ છે પાપિણી પાવસ આત્રી,
કોને કહું વિરહ પીડાની સખિ વાત આ;
જળ તણા ધોધવાતો સુણી ધમકાર કાત,
ધીરજ તજયે થાયે ઉરે ઉતપાત આ;
બાવરી કરેછે ૧૦ બલાહક બળવાન બની,
૧૧ ધમક સુણીને જાણે કહું તન ધાત આ;
આવવાની અવધી બુલી હું મન બાવનની,
થાયે જીગ બાવનની આવણની રાત આ. ૪૪

મનહરે છંદ. “સંદેહ”

કાંતો એના દેશમાં ન ગરજતો હશે ધન,
કાંતો વારિ ઝોાધ થકી મારગ ભરી ગયા;
કાંતો પિક આતકને કાળે પાણિયે પોચાડ્યા,
કાં ૧૨ મર્જાદ દાફુર મોરો બધા મરી ગયા;
કાંતો બુલ્યા યાંદ કાં પ્રમાદમાં પડેલા હશે,

૧ સ્ત્રીર (ગાત્ર) ૨ પલંગ. ૩ આંખો. ૪ આંસુડાં. ૫ હોક.
૬ સ્તન. ૭ ફુલ. ૮ માળાઓ. ૯ મુસાફર. ૧૦ મેધ. ૧૧ ધમ-
કારો. ૧૨ બમરો.

કાં કોઈ કામાયે છળ્યાં નાથજી ફરી ગયા;
કાંતો ૧ પંચશર હરે બીજી વાર બાળી નાખ્યો,
કાંતો પંચશરનાં પાંચે શરો સડી ગયાં. ૪૫

વંશસ્થ છંદ. “ભાતી સ્વભાવ”

સુણી ધ્વની મેઘનિ મરે બો યતા,
ફરી ફરી બોલિ વનો ગજવતા;
ધસી તનો પ્રક્ષ ધણા ધ્રુજવતા,
ગજો તણાં પ્રંદ અનંદ છાવતા. ૪૬

મનહર છંદ. “સંદેહ”

કાંતો મોર શોર તજી ભાગી ગયા ભુતળથી,
કાં તહાં મધુને ૧ મુખરી તણી ગતી ગઈ;
કાંતો પિક ચાતકનાં પારધિયે લીધા પ્રાણ,
નાશી ગયા બકો કાંતો કુટુંબ સાથે લઈ;
વાલમ વિદેશમાં વાળ્યંધ્યા મુજને વિસારી,
કાંતો વિપરીત રીતી એવી ત્યાં હશે સઈ;
મદન મહીપનો હુકમ કાંતો ચાલે નહીં,
કાંતો મુખ્યો મેઘ કાંતો દામિની સતી થઈ. ૪૭

સવૈયા.

ધીરજ કેમ રહે સખિ સાંભળ, કાગળની ન લખી કટકી;
આપિ ગયા હર આગ વિયોગનિ, દાઝ ન મારિ દિલે ખટકી;
ફિર માંસ તમામ ગયું બળિ, કેવળ પ્રાણ રહ્યો લટકી;
આપ સુખી થઈ તાંજરદા, સખિ એકલિ આંહિ મરું ભટકી. ૪૮

વંશસ્થ છંદ.

મુખે ધણા ઝૂંગ ૪ બલાહકો નમી,
વહે ઝરા વારિ તણાં નહીં કમી;
મયૂરના નૃત્ય અને ધ્વની થકી,
અનૂપ શોભા ગિરિ આપતા નકી. ૪૯

સર્વૈયા.

સખિ નેણુયિ આંસુનિ ધાર વહે, અકળાઈ વિયોગનિ ^૧ આવસમાં;
 ધડિ રોઈ ધડી નિરખું પતિ મારગ, દીન વીતીત કંઈ વસમાં;
 દુરભાગિણિ હું સુખનાં દિવસે, પતિ વીણુ વિતાવતિ આગસમાં;
 ધન્ય એ ત્રિપને પતિ સંગ મુવે, પરિયંક પરે રતુ પાવસમાં. ૫૦
 ધન્ય એ ત્રિપને રતુ પાવસમાં, રસ બીજ પતી ઉરમાં ધરતી;
 ધન્ય એ ત્રિપને રતુ પાવસમાં, પગ રેખવક નાથ શિરે ધરતી;
 ધન્ય એ ત્રિપને રતુ પાવસમાં, કુચ ચંદન નાથ ઉરે ભરતી;
 ધન્ય એ ત્રિપને રતુ પાવસમાં, પતિ સાથ રહી દુઃખડાં હરતી. ૫૧

વંશસ્થ છંદ.

કદંબને કેતકિ પ્રક્ષ પાસથી,
 ગતી કરે વાસિત યે સુવાસથી;
 અનૂપ ^૨અનુન તરે હલાવતો,
 બયારે બેની ચિત્તને ચળાવતો. ૫૨
 સર્વૈયા.

ધન્ય એ ત્રિપને રતુ પાવસમાં, પતિ હાથયિ હાથ ધરી રમતી,
 ધન્ય એ ત્રિપને રતુ પાવસમાં, ^૪પરિરંભણમાં પતિને ગમતી;
 ધન્ય એ ત્રિપને રતુ પાવસમાં, નિજ નાથનિ સાથ રહી જમતી;
 ધન્ય એ ત્રિપને રતુ પાવસમાં, પરતિરામ વિષે બમણી નમતી. ૫૩
 ધન્ય એ ત્રિપને નિત્ય કાળિ ઘટા, નિરખે પતિ સાથ ^૬વિષાદ હરી;
 ધન્ય એ ત્રિપને પતિ સાથ મુવે, ઉર ^૭આતપ દૂર તમામ ધરી;
 ધન્ય એ ત્રિપને પતિને રિઝવે, મનરંજન શબ્દ મુખે ઉચરી;
 ધન્ય એ ત્રિપને વરસાવિ રહી, પતિ ઉપર ખ્યારે હમંગ ભરી. ૫૪
 વંશસ્થ છંદ. “ઉદ્વિપત વિભાવ”

નિતંબ સૂધી આડતા ^૬કુચે કરી,
 મુગંધવાળાં કુસુમો મુતી ધરી;

૧ અગ્ની. ૨ મેદો. ૩ એક જાતનું પ્રક્ષ. ૪ આલીંગન. ૫ વીરથ સન્નેની રમત. ૬ ખેદ. ૭ તડકો (તાપ) ૮ કેડ નીચેનો ભાગ. ૬ ચોટલો.

રતનો પરે ચંદન માલતી ભરી,
શ્લિષ્ઠો પતી ખાર વધારતી ખરી. ૫૫

મનહર છંદ. “૩૫૬”

પવનનું જોરે ધન ધરાના બકોર સુણી,
ઢરમાં બળે અભંગ અનંગની પાપણી;
ટહુકા કરેછે ચડિ કદંબની ડાળ પરે,
કહ્યું નહીં માને કાળી કોયલ વિલાપણી;
ઝીલ્લિનાં ઝીંગોરો સુણી તીર લાગે તન માંહી,
પીડે પતિ વીણ મને દામિની આ પાપણી;
બુત થયાં બુધણ ચુડી થઈ ચુડેલ ૩૫,
રાત થઈ રાક્ષસીને સેજ થઈ સાપણી. ૫૬

સૈયા.

સ્મિત આવણમાં શિ થઈ ગરમી, ભરમાઈ ગયું મમ અંતર કાં;
રતુ માંહિ અનીતિ રહી સજની, રજની દિનમાં વિપરીત ક્રિયા;
મમ પ્રાણપતી પરદેશ જતાં, મુખ સાધન તે દુઃખરૂપ થયાં;
પરસાવિન વાદળ પારિ રહ્યાં, વિરહી જનને તલસાવિ રહ્યાં. ૫૭

ઉપગતિ છંદ.

તડીતને ઇંદ્ર ધનુ ધરેલાં,
રૂપજેધરો વારિ થકી નમ્મલાં;
સુભૂષણે ભૂષિત ભામ ભારી,
વિયોગિને એ સહુ કષ્ટ કારી. ૫૮

મનહર છંદ.

વરણ રતુને જોઈ વાળિયા ન વાલમજી,
રહ્યા દુરદેશ નિજ ખારીને છોડિ કરી;
દિલમાં ન લાવ્યા દુઃખીઆરી તણી દાઝ જરા,
જાલીમપણું બતાવ્યું જીવને જોડી કરી;
નિરદયપણું આપું નાથજીને ક્યાંથી આવ્યું.

બેઠા સમાચાર તણુ તારને તોડી કરી;
પાવસમાં પતી વીના રહી શકું કેમ બેન,
નંગી સહુ ભોગી થયા તુંબડાં ફોડી કરી, ૫૬

• સવૈયા.

પતિ પાછળ પાછળ હાથ ગ્રહી, અતિ આનંદથી ન ચડિ હું અટારી,
પરિરંભણ ચુંમન આદરતાં, અવજોકિત અમ્મ ધરા અતિ કાળિ;
સખિ પ્રાણપતી વિણ શૂન્ય સવ્યાપર, આ પડિ પાપણ હું દુખિયારી,
તબ દામિતિ નેઈ દિલે સજની, મુજ લાગતિ કામતિ કુર કરારિ. ૬૭

વસંતતિવ્રજા છંદ. “અભિસારીકા શુક્લા.

માલા શિરે નવિત કેસર કેતકીની,
ધારે જીરોજ ઉપરે શુભ માનતીની;
કર્ણકદંબ કુસુમાર્ણવ મંજરી છે,
આતી અપાર અભિસારિણિ સંચરી છે. ૬૮

મનહર છંદ. “લ્યાન્તાયનુદતી”

પીયુ પીયુ જોલીને પપીહા પાપી પ્રાણ લેવા,
પીડા દેછે શીદ હું પડીયું પુરા કલેશમાં;
ઝોર જોલી આરોમાં ડરાયોમાં દાદુર મને,
સંયોગણી નથી છું વિયોગણીના વેગમાં;
કાવત્રી જોલીને કલેજમાં કારી ધા કરેકાં,
પામીયું પૂરણ દુઃખ નથી રહ્યું શેષમાં;
મરેલીને મારવા તૈયાર શું થયાં છો તમો,
જાઓ જઈ જોલો મારો પતિ છે એ દેશમાં. ૬૯
અમકી અદ્યોત^૧ ગણ તણુઆ ઉઠાડે તન,
દાદુર ડરામણ ડરાવે કલર કરીને;
બહુ બળવાન બદરંગ વાળાં વાદળાંઓ,
વેધવા વિયોગીને આપેછે શર ધરીને;

કોયલની કુક સુણી સુકીયું રૂધીર માંસ,
 બેવા જીવે જીવ કામ કષ્ટ તણા અરીને;
 હવે નહીં બોલજો પપીહા પાપી પીયુ પીયુ,
 યાવ હર એમ પીયું વિષ ખાલો બરીને. ૯૩

વંસતતિલકા છંદ “વાંસકસેજ્જા.”

અંગો તમામ કરિ ચર્ચિત ચંદનેથી,
 ધાર્યા કુસૂમ ભર ‘કર્ણ’ પુરો મુદ્દથી;
 યાતાં પ્રદોશ સુણિ ધાર ‘ધ્વની’ ધનોમાં,
 ધાતી અપાર અમળા રતિ ભૂવનોમાં. ૯૪

મનહર છંદ “રૂપક”

પવન વજરે ધણા દાદુરે સિપાઈ સાથ,
 પાવસ મુસાહીમ પપોદ તંબુ તાણીને;
 ધન રૂપી સુભટોનાં યઈ રહ્યા ગાદ શબ્દ,
 ચપળા નિશાન છંદ્રધનુ ધનુ ધારીને;
 મયુર સત્તાર બક પંગતી હવાલદાર,
 કોકિલા બંદી ઉચ્ચારે જવીર રસ વાણીને;
 પતી વિના પેખી રતી નાથ આબો સૈન્ય લઈ,
 વિરહી વામાઓ મારી મુતાં ધર જાણીને. ૯૫

સવૈયા.

વન લાગ અને પદ્મન કુંજ મહીં, બહુ મૈત્રુ લવંગ લતા લટકે;
 ધસતી નભ મંડલથી ચપળા ભુમિ મંડળ સ્પર્શ કરી છટકે;
 વરમે બહુ બુંદ ધરા ઉપરે, ખિલતી અતિકુંદ કળી ચટકે,
 સખિ ચાતક વાણિ સુણી અવણે, નહિં કેમ વિયોગિ હરે ખટકે. ૯૬

વસંતતિલકા. છંદ.

છે શ્યામ ‘કુંજ’ દળ વૃક્ષ વિદ્યુત ધારે,

૧ કાનમાં પેરવાના ધરેણા. ૨ સાયંકાળ. ૩ વીષપવેળા
 મુતાનુ ધર, ૪ કામ દેવ. ૫ ધાતુ. ૬ કાળા કમળ.

(૩૫)

વાયુધિ મંદ વિચરે નમિ વારિ ભારે;
ધારે સદાય મધવાધનું નાં પિસારે,
આ વાદળાં અરિ બની વિરહી વિદારે, ૧૭

સુવૈયા “૩૫૬”

મમ દંત દ્યુતી ચપળા બનિછે, નિસવાસ સમીર વહે વરસે;
મમ કંઠ પપીહ વિરામ વિના, પિય પીય ઉચાર કરે હરખે;
પતિવીણુ વિવણું થયો તનનો, રૂપ પાવસ અંગ વિશે દરસે;
સેખિ આ અલકાવણિ શ્યામ ઘટા, નિત આંસુ તણી વરષા વરસે. ૧૮

ધનાક્ષરી છંદ.

દુર કંઈ દાદુરને મોર બધા મારી નાંખું,
પકડી પપીહા કારાગારમાં ધરું આજ;
કોકિલાને કષ્ટ આપી કાળે પાણીયે પોચાડું,
જગનુંને જાળવવા જગતમાં ફરું આજ;
ધન તણી ધાત કંઈ ચપળાને ચોળી નાંખું,
બની શુરવીર તારા સામી વિચરું આજ;
અબળા બનીને હું બેઠીતી આટલા દિવસ,
પાપણી પાવસ તને ત્રિષમ કંઈ આજ. ૧૯

વસંતતિલકા છંદ. “૩૫૭” ભાવોદય”

રોમાંચ થાય કુસુમો સુ કદંબનાથી,
શાખા થતી ચળિત ઝનૂલ કરે કળાથી;
હાશ્યો કરે નવિન ઝકતકિ પુષ્પ પામી,
વર્ષા મહી પવનપ્રદેશ જાણાય કામી. ૨૦

મનહર છંદ.

સર સરિતાઓ વારિ આધથી કલોલ કરે,
દીલ બાળે દામિની દશે દીશામાં દોડીને;
લતા લપટાઈ તર શાખાએ સનેહ ધરી,

૧ માયાની લટોની પંગતી. ૨ રવારાં ઉભાં થાય. ૩ નાચ.
૪ કેવડાનું ઝાડ. ૫ જંગલના ભાગ. ૬ કામદેવથી ભરેલ.

પ્રવાસીઓ એકાએક પ્રવાસ વાટ તોડીને;
 વિરહણી વામાઓને સાસ યયાં અંતરમાં,
 બુવન ભરાઈ ખેડી વિનોદ વખોડીને;
 આવણની રાત આ બિહામણીમાં મુણ ખેન,
 પ્યારો પરદેશ રહ્યો સંગ મારો છોડીને. ૭૧

સવૈયા.

પ્રાણપતી પરદેશ ગયા, સખિ તે દિનથી દુઃખ દાય દયાએ;
 આસ ઉસાસ વધ્યો ઉરમાં, નયને નિત્ય આંસુ પ્રવાહ વસ્યાએ;
 રાખ કયું મદને તન તો પણ, સંગત જે નહિં બાણ કસ્યાં છે;
 સજ્જન નોઈ યત્ના દિલગીર, અસજ્જનતો ગતિ નોઈ ઉસ્યાંએ. ૭૨

વસંતતિલકા છંદ. “ઉપમા”

છે માલતી બકુલ પુષ્પની શીર માલ,
 છે ધુલિકા કુમુદ દામ ઊરે વિશાલ;
 છે કર્ણ ભૂષણ કદંબ કળી સમાજ,
 વર્ષા બની નવિન નારિ સમાન આજ. ૭૩

સવૈયા.

ધીર સમીર હણે થઈ તીર, શરીર તમામ સુકાર્ધ ગયું છે;
 આ ધનધોર થકી ઘટમાં, દુઃખતો મુખ સ્થાનક વાસિ થયું છે;
 ચોત્ અક્ષીત કરે અપજા, ઉત્તમાદ પણું ઉરમાં વસ્યું છે;
 એટલિ આમિ રહી સજ્જની, હજી ફાટિ જતું ન કઠોર હયુંએ. ૭૪

મનહર છંદ.

હાથ જોડી કહું છું હવેતો સજ્જની હું તને,
 કહે કાંઈ મેધને ઉપાડી ગ્રાહ્યું છે અતી;
 ડાંબ મુખ દાફરના દોડિ દોડિ દેહે દુઃખ,
 વિજળીને વાર મારી મૂઠ કરે છે મતી;
 શિત મંદ મુગંધી સમીરને શીખામણદે,
 માનીશ આભાર કર કામતું મારી વતી;
 મોરો બધા મારી કાઢ ત્યાં મુધી બોલે ન કોઈ,
 જ્યાં મુધી વિદેશથી વળે નહીં પ્રિય પતી. ૭૫

(૨૭)

વસંતતિલકા છંદ. “સુરત સમારંભ”

રાખે સ્તનો ઉપર માલતિ માલ ખારે,
મીણાં ફુકૂલ લઈ પુષ્ટ નિતંબ ધારે;
ઉઠેલ રોમઅવલી ચત્રિવળી કિનારે,
ખારી અનંત પતિ સંગ અનંગ મારે. ૭૬

મનહર છંદ. “સંભાવના”

બ્યારે સખી પ્રાણપતી સાથ હું સુતી પલંગે,
આલીંગન દઈ લઈ શુભ રસ આપતી;
સુખરૂપ સમસ્ત જહાંનને જાણતી હુંતો,
દુઃખ દીગંતર હશે એવું નહીં દાખતી;
ગયા પ્રાણપતી ને દિવસથી ઉદાસ અતી,
વિયોગે પડેલાં દુઃખો સરવ હું સાંખતી;
પ્રથમથી જાણ્યો હોત વિરહ વિકટ આવો,
તો ગ્રાહીને હાથ પ્રાણનાથને હું રાખતી. ૭૭

સવૈયા

આવિ ચડાઈ કરે ચપળા, અખળા મુજને ગણિ નાહક આજે;
પ્રંદ અદ્યોત તણાં ખળતા કરિ, ને અમકે તન દાહક આજે.
શબ્દ કરે ચડિ આત્મજતા, અરિ કોકિલ જીવનિ ગ્રાહક આજે;
અમ્મ વિયે ફરિને અકળામણુ, દે સખિ દુષ્ટ બલાહક આજે. ૭૮

વસંતતિલકા છંદ.

વારી નિસંગ વસિ શીતલ અંગ રાખે,
ગુપ્તે બરેલ નવ વૃક્ષ ઉખેડિ નાખે;
ઉડાડતો અધિક કેતકિની પપરાગ,
દેહે બયાર દુઃખિ વીરહિ ઉર દાગ. ૭૯
ઝૂમી પડે જમિન વારિ વિશેષ ધારી,
માતા કરે મધુર ગાઠ પ્વની ઉચારી;

૧ વસ્ત્ર. ૨ રૂવાટાંની પંગતી. ૩ પોટે ત્રણ વાટા પડેછે તે. ૪
આકાશ ૫ પુષ્પમાં પડેલી ધુળ.

વીંધ્યાટવી અટન આનંદથી કરે છે,
અંબૂદ તાપ સપ્તિ ગ્રીષ્મનો હરે છે. ૮૦

માલિનિ છંદ.

ખરહિ પપિહ કરાં, પ્રાણનો બંધુ ખારો;
તરંગણુ લતિકાને, જીવનો આપનારો;
સરવ પ્રરૂપ સ્ત્રીનાં, સૂખનો સિંધ આવ્યો;
પતિ વિણુ સપ્તિ વર્ષા, વ્યર્થ મેંતો વિતાવ્યો. ૮૧

—ૐૐૐ—

ઘટિ વર્ષા.

શરદ વર્ણન.

શાર્દુલ વિકૃતિત છંદ.

મોંઘા માસ વિતાઉં નાથ વિણુ હું, પીડા બહુ પામિને;
બાફૂલી યદ્યહું વિશેષ સજની, શોકાખિમાં જામિને;
આવી શર્દ રૂપ તથાપિ દિલમાં, નાવી દયા રવામિને;
આ બેઠી શૂહમાં અભાગિ અબજા, વીનોદને વામિને. ૧

વસંતતિલકા છંદ “રૂપક ઉપમા સંસૃષ્ટી”

અંબૂજ આશ્વ શુભ રૂપકાશ પટેથી શોભે,
હંસો રૂપોતુપુર નાદયિ દીલ લોભે;
જશાળી સુ પગાત્ર મહિ પાતળિ પરમ્ય તેવી,
શોભે સપ્તિ શરદ નારિ નવોદ જોવી. ૨

મનહર છંદ.

અન્ન થયું અમળ વિમળ જીમકર જ્યોતી,
ખંજનની આલીઓ અવનીમાં અપાર છે;
સર સરીતાઓનાં તરંગ થયા સ્વસ્થ અતી,
અંબરમાં ઉગીયો અગસ્ત સુખકાર છે;

૧ પાણી. ૨ એક જાતનું ઘાંસ (કાસડા). ૩ શબ્દો. ૪ અ-
નાજના સાંડા. ૫ શરીર. ૬ મનોહર. ૭ ચંદ્ર. ૮ કાંતી. ૯ અ.
જીવનો તારો.

જાહાં તહાં પચિક પ્રવાસે ચાલ્યા ચારે કોર,
 ૧ દંપતીઓ માંહી દરશાણો પુરો ખ્યાર છે;
 સોચ તણા સાગરમાં ફૂંચતી દેખાઈ સખી,
 બચવાંની બારી નથી દુર બરથાર છે. ૩

૧ સંતતિલક ૨ છંદ. “દ્વીતીયદીપક”

રાત્રી શશીચિ મહિ કાશ તણો નિફુંલે,
 હંસોચિ પાણિ નદિના સર કંજ પુંલે;
 પુષ્પોચિ રેસાતવણના વનના પ્રદેશ,
 બાગો બન્યા ઈંધવલ માત્રતિથી વિશિષ્ઠ. ૪

સંચો.

અંખર સ્વચ્છ ધરી તન ઉર, દંપતિ યુથ્ય વિલાસ કરેછે;
 રાસ કરે પરિ હાસ કરે, પરિપૂરણ ખ્યાર પ્રકાશ કરે છે;
 હાથ ગ્રહી પતિ સાથ રહી, રમતાં મુખ સીંધુ નિવાસ કરે છે;
 આશ કરે સુ હુલાસ ધરે, વિરહી જન યુથ્ય ઉદાશ કરે છે. ૫

માલિની છંદ. “ઉત્પ્રેક્ષા”

૧ સફરિ અપળ પચાઈ, ૨ મૂરચી જ્વલ ફેરી,
 ૩ અગ તણિ શુભ આત્રી, મુક્ત માળા વિખેરી;
 ૪ પુલ્લિન મુભગ શોભે, ૫ પુષ્પ નીતંબ લેશે,
 વિચરતિ નદિ જાણે, મધ પીધેન ૧૦ મરી. ૬

મનોહર છંદ.

દીપ દાન દેવાને દીવાળીનું ચડાવે સહુ,
 પાસે ખેલી દંપતી હયામાં હરખાય છે;
 વેશ્યા ગણો રસીક રીઝવવા ધરી શૃંગાર,
 ૧ રાગ વરસાવે શુભ ૨ રાગ મુખ ગાય છે;
 બાગમાં બગીચામાં અટારી વાટ ઘાટ માંહી,

૧ સ્ત્રી પુરુષના જોડલાં. ૨ એક જાતની વનસ્પતી. ૩ ઘોળાં.
 ૪ માછલી. ૫ મનોહર. ૬ ધુવ્વરી. ૭ કટીએખલા (કેડે બાંધવાનો
 કટિ દોરો). ૮ પક્ષી. ૯ કાંઠો. ૧૦ દારૂ પીધેલી સ્ત્રી. ૧૧ ગા-
 વાનો. ૧૨ ખ્યાર.

ગૃહોમાં રૂપાળી દીપમાળાઓ દેખાય છે;
વિના પ્રાણપતી બેન પીડે^૧ દ્વિજ રાજ અતી,
વિનોદની રજની વિષાદમાં વિતાય છે. ૭

વસંતતિલકાછંદ.

છે ક્યાંઈ રકુંબુ સમ ગૌર જ્વલાલ જેવા,
વારી વિહીન વિચરે વળી મંદ તેવાં;
અંબૂદ જ્વલત સમ આજ અનૂસરે છે,
આકાશ ભૂપથિ ડરી પચમરી કરે છે. ૮

સવૈયા.

વારિ તણો ઉનમાદ ગયો, મમ ઉર તણો ઉનમાદ ગયો નહિ;
અંબર ચંદ્ર થયો અતિ નીર્મલ, નીર્મલ આ મુખ ચંદ્ર થયો નહિ;
ચાતક પીય ઉચાર તજ્યો, મમ કંઠ તથાપિ ઉચાર તજ્યો નહિ;
અંબર મેઘ ભજ્યો નિવૃત્તી, પણ અંબક મેઘનિવૃત્તિ ભજ્યો નહિ. ૯

વસંતતિલકાછંદ.

ધ્રુવેલ અંજન સમાન અકાશ આજે,
અંબૂક પુષ્પ મય ભાગ જમીન નાજે;
પકિલ ધાન્ય ભરે ક્ષેત્ર જણાય જે આ,
ક્યાં ન્યૂન કામ ભરતાં ઉર માંહિ તે આ. ૧૦

મનહર છંદ.

કુલ્યા આસપાસ કાશ સર સરીતાને તીર,
રહીન નિશાની ક્યાંઈ મહીમાં ગરદની;
ગુંજતા કમળ દળ ઉપરે મધુપ પુંજ,
વાધી વેદના વિશેષ પ્રતીના મરદની;
ખારી સખી પતિ વીના પીડાઉં પરમ હુંતો,
કોને કહું વાત મારા દીલના દરદની;
હળદી સમાન તન જ્વરદી પકડી ખેડું,
ગરદ કરે છે મને ચાંદની શરદની. ૧૧

૧ ચંદ્ર. ૨ શંખ. ૩ કમળડાંડી. ૪ શેવક. ૫ ચામર. ૬ બ-
પોરીયો. ૭ ગરદી. ૮ કામદેવની. ૯ પીળાશ. ૧૦ લોહપોટ.

વસંતતિલકા છંદ.

ધોરા સમીર થકિ ડોલતિ આર ડાળી,
 ઝૂમી રહી કુસૂમ બારથિ પત્ર આળી;
 માતા ૧ દ્વિરેક ૨ મધુપાન કરી કરે છે,
 આ પ્રક્ષ યુષ્ઠ સપ્તિ કલેશ ઉરે ભરે છે. ૧૨

સંવેયા.

પ્રીતમ જે દિ ગયા પરદેશ, વિશેષ કલેશ ઉરે ભરિ લાવી;
 આવિય કાલ કહ્યું પતિએ, મુણિ વાત રહી હું ઉચાટ સમાવી;
 ફૂર કરી ઉર દૂર જશે પતિ, જે હત આગળથી સુધિ આવી;
 તો સરવે ઉપચાર તજી કરિ, ગાત *મલાર હું બીન બજાવી. ૧૩

વસંતતિલકા છંદ. “૩૫ક ઉપમા સંસૃષ્ટી”

તારા ગણેા નવિત ભૂપણ કુંક ધારે,
 જે અભ્ર મૂગત શશિ આસ્ય પ્રકાશ મારે;
 ૩આભા તણા ૪વસન ધારતિ પૂર્ણ પ્યારે,
 નારી નપોઢ સમ વાધતિ શર્દ આરે. ૧૪

મનહર છંદ.

મંદ મંદ હાસ્ય ચંદ્ર જ્યોતીમાં પ્રકાશ થયું,
 કુંદમાં દેખાણી આલી પદ્મન રસાલની ;
 ખંજન પ્રકાશ્યાં મનરંજન નયન જેવાં,
 હસ્તા કૃતી લાગે મને કમળ વિચાલની;
 ભર સમુહ ગુંજ મંજુલ ઉચ્ચાર કરે,
 હંસી હંસ યુથ્યમાં કળાણી કળા ચાલની;
 આવીને શરદ ખેન દરદ વધારો કરે,
 મરેલીને મારે ધરી શોભા ભરવારની. ૧૫

વસંતતિલકા છંદ.

*કાકોનિ ૭ચંચુ થકિ ખંડિત છે તરંગ,

૧ ભમરાઓ. ૨ પુષ્પરસ. * મલાર ગાવાથી વરસાત આવે
 જ્યેથી ન જાઈ શકે વારતે. ૩ કાન્તી. ૪ લુગડાં. ૫ દાંત. ૬ કા-
 ગડાઓ. ૭ ચાંચ.

બેઠા પુલીન બહુ હંસ ધરી ઉમંગ;
 ફેલાય ^૧પદ્મ થકિ પુંજ પરાગ નાથે,
 જો આ ^૨સરી ઉર હરી સખિ મૂંઝ જાયે. ૧૬
 મનહર છંદ “૩૫૬ પર્યસ્ત ^૩પન્હતી સંમૃષ્ટી”
 ઉડગણુ ભૂષણુ અપાર ધારી, અંગો અંગ,
 એમયુખ વસન મનહર તન ધારતી;
^૪કુમુદાવળી દસન ચાહ ધરી અમકાવે,
 હીમકર વદનની આભાને પ્રસારતી;
 માલતી સુગંધે ભરી સાલતી વિયોગીઆને,
 ચાલતી ન લેશ ^૫કામ મંત્રને ઉચારતી;
 શરદ ^૬વિભાવરી ન હોય બની ખાવરી હું,
 વખત વિચારી મારી શોક્ય વેર વાળતી. ૧૭

વસંતતિલકા છંદ. “વ્યાઘાત”

અમૂ પ્રિય હૃદય હારિ સુકાંતિ વાળો,
 વારો તણા શિતળ ^૭સીકર પાડનારો;
 સંયોગિ નારિ નરના સુખ પાળનારો,
 જો એજ ચંદ્ર બનતો ઉર ખાળનારો. ૧૮

સંવેષા.

મૌન્ય ધરી નમ મંડલમાં, ફરતો સહુ સુખ અભાવ કરીને;
 અંધર ત્યાગ કર્યો તનથી, અતિ ઉજ્જવળ ભૂતિ શરીર ભરીને;
 યોગ તણો વિરહી જનને, ઉપદેશ કરે બહુ દેશ ફરીને,
 જો સખિ ચર્દ વિશે વિચરે, નિત્ય ^૮નીરદ આ ^૯યતિ વેશ ધરીને. ૧૯

વસંતતિલકા છંદ.

કંપાવતો કણુ ભરેલ નમેલ સાંઠા,
 ઝૂકાવતો કુસુમ ગુચ્છ સમેત શાખા;
 ખીલેલ કંજ બહુ પુંજ નચાવિ છોડે,
 શત્રુ બની શરદ વાયુ હમેશ દોડે. ૨૦

૧ કમળ. ૨ નદી. ૩ કીરણ. ૪ ચંદ્રવીકાશી કમળની હાર. ૫ કા-
 મદેવનો મંત્ર. ૬ રાત્રી. ૭ બિન્દુ. ૮ વિમુત્તી. ૯ મેઘ. ૧૦ સન્ધ્યાશી.

સવૈયા.

મયચ મયૂખ પ્રસારિ રહિ, ૧હિમઅંસુ થકી અતિ અમ્મત આવી;
મ્યેત પાણું દરશાવતિ પૂજકળ, ૨કોટિ કુમૂદનિ પુંજ ખીસાવી;
હરિ અકારે ઉરે ભરતી, હરતી દુઃખ સર્વ વિનાદ સમાવી;
સાહક આવિ રહી જિવની, તન દાહક શર્દ નિશા સખિ આવી. ૨૧

વસંતતિલકા છંદ.

ચક્રણી કરે અધિક દંપતિઓ ૩મરાત,
વીકાશ પામિ પ્રલતાં કમળો વિશાલ;
આલે પ્રભાત પવને વણિ ૪વીચિ માલ,
આ પેતાલ મૂળ ઉરે ઉત્પનકારે સાલ. ૨૨

મનહર છંદ.

ચંદ્રના પ્રકાશ માંહી ચંદ્ર મુખી હાશ્ય માંહી,
અવની આકાશ માંહી અવિલોકી આવણી;
સરીતા તળાવ માંહી ૬છંદીવરમાળ માંહી,
૭અંચરીક જળ માંહી ભરી મન ભાવણી;
કદંબની ડાળ માંહી માલતિ વિશાળ માંહી,
વન વાઢીકામાં કુલી સો ગુણી સોહામણી;
કામના તરંગ માંહી અબજાના અંગ માંહી,
આવિ જો શરદ ખેની વીરહી સતાવણી. ૨૩

વસંતતિલકા છંદ.

છૂપ્યુ સુરેદ્ર ધનુ વાદળ ફેરિ માંહિ,
વીઘૂત નાંહિ ચળકે પણુ લેશ ક્યાંહિ;
કંપાવતા ન બક અંબર ૮પક્ષ વાતે,
ઉંચૂં નિહાળિ શિખિનાં ઉચરે પ્રભાતે. ૨૪

સવૈયા.

શોળ કળા પ્રગલ્બો શયિ અંબર, શોળ શૃંગાર સજે સહુ નારી;
ગાન ઉચાર થતા ૯સુરઆલય, દીપક માલ ધરે મુદ ધારી;

૧ ચંદ્ર. ૨ રમત. ૩ હંસોના જોડા. ૪ મોજાઓની હાર.

૫ તળાવ. ૬ કમળ. ૭ ભરો. ૮ પાંખોતે પવને. ૯ દેવમંદીર.

દંપતિ યુથ વિલાસ કરે, રજની દિન પૂરણ ખ્યાર પ્રસારી;
હાય રહી કુખણી વિણ નાથ, સખી રતુ શર્દ મહીં સુખ હારી. ૨૫

વસંતતિલકા છંદ. "પર્યાય"

છીડેલ નૃત્ય શિખિ પ્રંદ તણ, અનંગ,
જન્યે મરાલ તણિ પાસ ધરી ઉમંગ;
ત્યાગી પ્રભા કુટજ અર્જુન ૧ સર્જ ૨ નીપ,
ધાયે ત્વરાથિ સખિ સાલવણે સમીપ. ૨૬

મનહર છંદ.

કરેછે તૈયારીઓ વિલાસી રતી રાસ તણી,
માલતી મલ્લીકા ભર્યા ઉજ્જવળ આગારમાં;
આનંદ ધરીને કરે અતરના લેપ અંગે,
અનંગ વધારો કરે અતી ૩ અભી સારમાં;
આલીંગન આપતાં પતી પ્રીયાનાં પરસ્પર,
પડે પ્રતિબિંબ રૂડા હીરાઓના હારમાં;
શૃંગારનું સુખ એવું શરદમાં ખોઈ બેઠી,
અભાગણી ઉલટી સો સાણી હું શૃંગારમાં. ૨૭

વસંતતિલકા છંદ.

૪ શૃંગાલિકા કુસુમથી બહુ રમ્ય લાગે,
શબ્દાયમાન અતિ ૫ અંડજ યુથ રાગે;
શોભે સુપત્ર ૬ મૃગ શાવકનેત્ર જોવા,
ખ્યારા વિના ગતિ કરે વન પ્રાણ લેવા. ૨૮

સવૈયા.

સુંદર ચોક પરે ચતુરાઈથિ, ચાંદનિ બાંધિ અગાર સુહાવ્યાં;
શ્વેત બિહાત બનાવિ કરી, વર પૂરપ પલંગ ધર્યા મન ભાવ્યાં;
દંપતિ યુથ અનંગ પ્રસારક, ભૂષણ વસ્ત્ર ભલાં તન લાવ્યાં;
શર્દનિ ચાંદનિ ચંદ્રમુખી મુખ, એક થઈ વિરહી તન તાવ્યાં. ૨૯

૧ સાયલાનું આડ. ૨ કલંબનું આડ. ૩ રતી. ૪ એક જાતનું પુલ
આડ. ૫ પક્ષી. ૬ અગનું બચ્ચું.

(૩૫)

વસંતતિલકા છંદ.

કલ્હારને કુસુમ કંજ તણાં હલાવે,
ધીરે થકી ગતિ કરી સુ પરાગ લાવે;
પત્રે પડેલ રહિમવારિ વિખેરિ નાંખે,
બેની બયાર કુઃખમાં નહિ ખામિ રાખે. ૩૦

મનહર છંદ.

લીપ્યાં અબરખથી અગાર ઉજળાં બનાવ્યાં,
ચીત્રોથી ચીત્રીત કર્યાં વિચિત્ર પ્રકારનાં
માલતી લતાઓથી છવાયેલાં દેખાય છબ્બં,
સુગંધ બહુકે બધાં ભુવન વિહારનાં;
આવે મનરંજન સુતીમાં ઘોસ ગાયનનાં,
પડે પ્રતિધ્વની ઝૂહમરાલ ઉચ્ચારનાં;
કામાઓનાં કંકણ ખણેણે રાસ મંડળમાં,
મુજ ઉરે તરંગ વધે વિશેષ જમારનાં. ૩૧

વસંતતિલકા છંદ.

તૈયાર ધાન્ય ઢગ ક્ષેત્ર મહી કરે છે,
નિર્ક્ષીત ધાસ બહુ ગોકુલ બ્યાં ચરે છે;
શબ્દાયમાન બહુ સારસ હંસ નાદે,
શીમો વિલોકિ મરતી સખિ હું વિષાદે. ૩૨

મનહર છંદ. "મિલિત"

અંબર અંબારે અંબુ આલય વિટપ ગીરી,
તદ્રૂપ દેખાય પરખાય ન પરખથી;
દેખ સખી દશે દિશા રવેત રંગ ધરી બેઠી,
પૂરણ પ્રકાશ કરે અતી અબરખથી;
અમકી અમકી અંદ્રકાંત અમકાવે ચિત્ત,
થાંઉછું નિરાશ હારી હૈયાના હરખથી;
વિના પ્રાણપતિ દીએ શરદ વિપતિ અતી,

૧ એકનું પ્રક્ષ. ૨ ખરકનું પાણી. ૩ ધરમાં પાળેલા હંસ.
૪ કામદેવતા. ૫ ગાયોના ટોળા. ૬ એક જાતનો મણી.

લીપતી ધરા જે ધાતી આંદીના વરકથી. ૩૩

વસંતતિલકા છંદ.

હંસે હરી લલિત નારિં તણી ગતીને,
પદ્મે હરી સુભગ આસ્ય તણી ઘુતીને;
૧૨મ્તાજ્જ કાંતિ હરતાં ૧મદિરાક્ષ કેરી,
વારી તરંગ હરતા ઝભુ વિલાસ વેરી. ૩૪

મનહરે છંદ.

૪કલાપીઆ યદ્ય ખેડા કૃપણ ઉચ્ચાર તણા,
આતક આતક દશા ભોગવે પ્રમાદની;
૫પંક તણો ૬અંક ન પેખાય મુખી મંડળમાં,
સરીતાએ છોડી ગતિ વારી ઉનમાંદની;
પ્રવાસી તમામ ગૃહવાસી યદ્ય ખેડા ખેન,
વાલા વિના રજની વિતાવું હું વિપાદની;
જળપર થળપર ઉન્નવળ અગાર પર,
આંદી જેવી અમંકે ન્ને શરદની આંદની. ૩૫

ગીતી છંદ.

પૂષ્પ ભારથી નમતી,
૭સપત્ર લતિકા શ્યામ વર્ણ ભાગે;
૮અશોક સુમને સુંદર,
૯કુંદ લતિકા દુઃખ દાયક લાગે. ૩૬
સચૈયા.

૧૦રાજી રેસીક તણી લુટતી રસ, ૧૧રાજીવનો ભમરો રસ લૂટે;
માલતિ પુંજયિ કુંજ મહીં, ૧૨મકરંદ પ્રનાહં અતીથય છૂટે;
અંજન કૂળ મુદીત થયાં, મનરંજન કેકિ કુતોહળ તટે;
શર્દ વધારતિ દર્દ ઉરે સખિ, સત્ય કહૂ મમ નાથ વિખૂટે. ૩૭

વંશસ્થ છંદ.

કચે રૂઢે કુંદનિ માલ ધારિને,
કુસૂમથી ભૂજલતા મૃંગારિને;

૧ રાતાં કમળ. ૨ દારૂના નીચાથી ભરેલી આંખો. ૩ બ્રહ્મટી.
૪ મેરે. ૫ કાદવ. ૬ ચીન્હ. ૭ પાંદડાવાલી. ૮ આશોકનું વૃક્ષ.
૯ ડોલર. ૧૦ પંગતી. ૧૧ કમળ. ૧૨ પુષ્પરસ.

મુતી પરે કુંડલ પુષ્પનાં ધરી,
વિલાસ વાસે બહુ વામ વીચરી. ૩૮

સંવેયા.

તાપ ચક્રોર તણા દળિને, સુ કુમુદ કળીપર કીર્ણ પ્રસારે;
૧ મુદિત વૃક્ષ તણી અવળી કરિ, રવેન રદિગંત કરી ઔતમ મારે;
૪ અંબુધિ વારિ અમીત કરી, સુમુદીત કરે જનનાં ચિત્ ભારે;
શોક ભરે અતિ પકોક ઉરે, સખિ શર્દ શયી વિરહી તન બાળે. ૩૯

ગીતી છંદ.

ચંદન રસે ભીંજવી
હાર રૂપાળા ઉર ઉપર ધારે;
નિતાંય રસના ધરતી,
વિલાસ વખતે બહુ નારી ખારે. ૪૦

સંવેયા.

આલય રવેત ગિરી સમ ઉન્વળ, ભૂતળ પારદર્શી ભયું જાણે;
તુળ સમાન તમામ તરંગણ, અંબુ બન્યું સહુ ૬ ક્ષીર પ્રમાણે;
ફૂલિ કુમોદ કળી નિકળી, અવળી સુ ચક્રોર તણી સુખ માણે;
પ્રાણપતિ વિણ પ્રાણ હરે, સખિ આ શશિ અમ્મ વિશે દુઃખ યાણે. ૪૧

ઉપજાતિ છંદ.

૭ નિશામણી વાદળથી રહીત,
૮ ઉડુંગણે અમ્મ ભલું ભરીત;
કુમુદનાં પુષ્પ મરાજ વાસે,
૯ જલાશયો રમ્ય અપાર ભાસે. ૪૨

મનહર છંદ.

હાર્યા બળ વાદળ ઘટવા લાગ્યાં નદી નીર,
ચુપ થઈ બેઠો બલાહક બળ તજીને;
સુખે થકી જહાં તહાં મારગ જોવામાં આવે,
વિયોગી વામાઓ હારી પતિ પતિ ભજીને;
પ્રવાસી પુરૂષો તણાં પ્રાણુને પીડવા સાર,

૧ ચીત્રીત. ૨ દિશાઓનો અંત. ૩ અંધાર. ૪ સમુદ્ર. ૫ ચ-
ક્રાક પક્ષી. ૬ કુધ. ૭ ચંદ્ર. ૮ તારાઓ. ૯ તળાવો (પાણીના સ્થાનો.)

ધાયો ^૧કુસુમોયુધ કુસુમ શર સજ્જનૈઃ
શરદનું દરદ આ કોને સંભળાવું સખી,
મેઢીધું અવાસમાં તમામ્ સુખ તજ્જને. ૪૩

માલીની છંદ.

પવન સુમન સંગી, શીતલે મંદવાય,
નિરમલ ^૧જલપ્રદો. ^૩ગો વિભાગો જણાય;
^૪વસુમતિ વિણ પંકી, ^૨સ્વચ્છ પરસ્પીયશાંક.
વિરહિ જન વિલોકી, ઉર યાયે ^૬સશંક. ૪૪
મનહર છંદ. “૩૫૩ ઉત્પ્રેક્ષા સંસ્કૃતી.”

રંગ રંગ અંબર અંબર તનથી ઉતાર્યો,
ઝીલી નાદ ઝાંઝરના છમકારા છોડીને;
કોકીલા કલાપી દેવના કંકણ કરથી તળ્યાં,
દામની ધૂતી વપુની છોડી મુખ મોડીને;
ધન ગર્જ્યો ૩૫ મદ બરી વાણી તજ,
મૌન્ય થઇ મેઢી વધરાગે જીવ જોડીને;
દારાઓનાં દરદ વિલોકી આ શરદ સખી,
જોગણ બની જણાય વિનોદ વખોડીને. ૪૫

ઉપજાતિ છંદ. “પ્રતીપ”

પ્રભાતમાં અંબુજ ને પ્રકાશે,
સપોવનાનાં મુખ તુલ્ય બાસે;
ક્રિકો પડેલો શશિ આશમાન,
વિયોગિ સ્ત્રીના મુખડાં સમાન. ૪૬

સવૈયા. “સુધા પહુતી”

તાલ ૭તરંગિણી ખીંડુ અવે નહિ, અમુ અવે વિરહી દુઃખ દેખી;
હંસિનિ હંસ ઉચ્ચાર નહીં. કરતીજ વિલાપ પ્રિયા ગતિ ચેખી;
પંકજ પુંજ નહીં નદિમાં, સખિ વારિ નિવાશિ બની અવરેખી;
આ પરદુઃખ થકી દુઃખણી થતિ, શર્દ સનેહિ હવે ખરિ લેખી. ૪૭

શાર્દૂલ વિક્રિડીત છંદ. “સ્મરણ” પ્રોષિત નાયક”

જેઠ ^૧અંબુજ શ્યામ નીજ સ્ત્રિયાનાં, ચક્ષુ ઉરે આવતાં;

૧ કામદેવ. ૨ પાણીના જથ્થાઓ. ૩ દીશાઓના બાગો. ૪ પ્ર-
ચી ૫ કીરણો ચંદ્રની. ૬ સંકાવાળ. ૭ નદી. ૮ શ્યામ કમળો.

હંસોનાં સ્વર સાંભળી 'વલ્લયના, નાદો ચિતે લાવતા;
જોઈ અંધુક પુષ્પ નીજ સ્થિપના, ઓછો દિલે વાસના;
વીયોગી પ્રેમો સખી શરદમાં, કામે કરી તાસના.

૪૮

મહર છંદ. "કૈવા પન્હુતી"

મયુરના વૃંદ આંજ મૌન્ય પાણું ધારી બેઠા.
આતક પીએ ન વારી દુઃખી દીલમાંયછે;
અકોરીઓ આતે દાઝી અનળ અહાર કરે,
અદ્યોત નિરાશ ચૈ પ્રકાશ હીન થાયછે;
દૂંદ નહીં દાદુર ઝીંઝી નહીં ઝીંગોર કરે,
સુણુ સખી કોકીલાની કુક નહીં ક્યાંય છે;
કામાઓના કષ્ટ પેખી કાશ્વતા લાવી ઉરે,
મધુ અંધ મીઠ જો કમળ વીણ ખાય છે; ૪૯

વસંતતિલકા છંદ;

સ્ત્રીનાં રૂડા વદનમાં શયિની પ્રભાને,
નૂપૂર માંહિ ધરિ હંથ ઉચાર 'ભાને;
અંધુક કાંતી ધરી કોમળ ઓછ ધામ,
જાયે સખી શરદ ઝમી કહિ અન્ય ઠામ. ૫૦

સવૈયા.

મૌન્ય રહ્યાયિ મુઝાઈ મરું, સખિ વાત કર્યે દુઃખ જ્વાળ બજેછે;
પ્રીતનિ રીત વિહીન જનો, સમજે નહિં નાટક કષ્ટ કરે છે;
પ્રાણપતી તણું મૂખ પ્રિયે, મમ પ્રાણ નિરંતર ધ્યાન ધરેછે;
આ ઘરમાં હરતાં ફરતાં, જૈસના પિય પીય સદા ઉચરે છે. ૫૧

માલિની છંદ.

જમર સમુહ આતે, હર્ષને આપનારો;
હિમકર કર માંહી, કાન્તિને થાપનારો;
મનહર પમકરંદી, પ્રીતથી પાળનારો,
શરદ પતિ વિનાનો, વીતઓ બાળનારો. ૫૨

૧ હાથમાં પેરવાની બલોયાં. ૨ કાન્તી. ૩ શોબા. ૪ જામ.

૫ પુષ્પ.

ધર્તિ શરદ.

હિંમત વર્ણન.

શાર્દૂલવિક્રિડિત છંદ.

હાલો ઉડિ હિમત હાનિ કરતી, હૈયા તણી હામમાં;
લાવી શીત સમીર સાથ મુજને, ધુળવતી ધામમાં;
સૂની જોઈ સયા દયા ન ધરતી, પ્રેરે મતી કામમાં;
આપે કલેશ હમેશ લેશ મુખનાં, આવી અહો^૧ જામમાં. ૧

ઉપજાતિ છંદ.

કરે નવાં પલ્લવ યુક્ત ધાસ,
પમાડતી રોધ તર પ્રકાશ;
મુકાવતી પદ્મ સમૂહ ખાસ,
હિમંત આવી કરતી ઉદાશ. ૨

ગીતી છંદ. “૩પક”

પર્જવ ઇક્ષુદંડોના,^૩
અપાર ધનુ કરમાં ધરિને ધાયે;
૪પાલા બાણ પણછથી,
વિયોગિનાં અંતર ભેદિ જાયે. ૩

મનહર છંદ.

લઘુ થયો દીવસ દીરઘ રજની દેખાય,
ભામનીઓ પંજમની વિતાવતી એકાંતમાં;
૬સાદિનનાં મુરખ^૭ બીછાનાથી બીછાવી સેજ,
કરતી ક્રીડાઓ દુઃખ દેખે ન ૮દીગંતમાં;
આર્લોગન ચુંમનના અમથી પ્રસ્વેદ છુટે,
તલભાર તેવડે ન ટાઢ રહી તંતમાં;
નહીં આવે કાન્ત જો આ વખત વિચારી સખી.
આવશે જરૂર મારો અંતતો હિમંતમાં. ૪

ઉપજાતિ છંદ.

૬પિતસ્તનીયો ૧૦સ્તનભાર માયે,

૧ દરેક પહોરમાં. ૨ એક જાતનું ઝાડ. ૩ શેરડીના સાંઢા.
૪ ટાઢ. ૫ રાત્રી. ૬ એકજાતનું રેશમી કપડું. ૭ લાલ. ૮ દીશાઓનો
અંત. ૯ પુટ સ્તનવાળીયો. ૧૦ છાતીનો ભાગ.

કરે નહીં કુમ કુમ લેપ કાંચે;
 ૧કપોલ ૨કપૂરિ નહીં ધરાયે,
 ૩ચે નહિ ૩કુંદબિ દામ ૪કાંચે. ૫
 સચૈયા.

સહુ લોક અપાર કલોલ કરે, અતિ કોક તણે ઉર શોક ભરે;
 વણિ કુટ ૫કલાનિધિ દીનપરે, અતિ શીતળ ૬અંસુ ધરી વિચરે;
 સુખ લે બહુ નાથ સંયોગિ ગ્ન્ધવો, પતિ ૭અંક મહી રહિ ૮કુળિ કરે;
 દુઃખ દેખું દશે દિશમાં સજની, વિણ નાથ હિમંત હિમત કરે. ૬

ઉપજાતિ છંદ.

અમીર લોકો ૯પથમીન ધારે,
 ઝિણાં સહુ અંખરને ઉતારે;
 પરસ્પરે અતર લેપતારે,
 વિયોગિનિ શુભ હિમંત આરે. ૭

શાર્દૂલ ચિકિડિત છંદ.

ન્નેઉં ૧૦હર્મ્ય ચડી હરોજ સજની, દેખાય શોભા ભલી;
 મોગાં યુગ્ધ ૧૧મૃગાંકના રખડતાં, ધાન્યોયિ પૃથ્વી છલી;
 થાયે શબ્દ અપાર ૧૨કૌચ અગતા, સંતાઉં એ સાંભળી;
 ના દેખું મમ નાથ રાહ પળતા, મુદ્ધિત થાઈ બળી. ૮

મનહર છંદ. “પ્રોદાનુ સુરત”

પવનનું ગવત ન યાય એવા બુવનમાં,
 રમે મસ્ત માનીનીઓ મ્નેહે પતી સંગમાં;
 અગરનાં ધ્રુપ મૃગ^{૧૩} મદના સુગંધવડે,
 કરતી વધારો પરાપૂરણ અનંગમાં;
 વારે વારે ઢાંકતી વિશાલ વસંતે નિતંબ,
 તોય વસ્ત્રવિણુ થતી રતી તણા રંગમાં;
 કાળ તણું સુખ આ હિમંતમાં હું હારી બેડી,
 સાચું કહું સજની લાગેછે આગ અંગમાં. ૯

૧ લમણા. ૨ કપર. ૩ ડોલર. ૪ શરીરે. ૫ ચંદ્ર. ૬ કીરણો. ૭
 ખાથ. ૮ વીધ. ૯ એક જાતનુ ગરમ કપડું. ૧૦ મેડી ૧૧ હરણાં ૧૨
 નોડલા પક્ષી. ૧૩ કર્જૂરી.

ગીતી છંદ.

કમળ પુંજથી પૂરણ,
કરે ગર્જના મરાલ હિચ્ચારે;
નીર્મળ જળથી શોભિત,
સખિ સરવર મુજ શર બાળને મારે. ૧૦

વસંતતિલકા છંદ.

વિલાસિસર્વ વનિતા વશિ નાય સાથે,
ધારે નકંજ વલયો શુભ ભાજ્ય હાથે;
ઢાંકે હરોજ ધનને મસજેલ નાથે,
નાખે સુ ? ઐન્ય પટ પુષ્ટ નિતંબ માથે. ૧૧

ઉપજાતિ છંદ. "નવોદા"

હીરા અને મૌક્તિ હાર બાર,
૧ મુઘા વધૂઓ ન કરે મ્વીકાર;
૩ દ્રાક્ષા સવે મસ્ત બનેલ તાર,
૬ જી વિશ્વ લોચ કરે નકાર. ૧૨

મનહર છંદ.

છવાણી હિમંત વાત તંતની થઇછે સખી,
નહી આવે કાન્ત તો પ્રાણાંત અંતે આવથે;
મદનતા દળથી ઘેરાએલો લેવાને ગઢ,
વીલાસના વાવડાઓ ક્યારે ફરકાવથે;
અત્તર તંબોલ તેજ તુલ તણા તુંગે મજા,
ગરમ સવાને ક્યારે આવીને શોભાવથે;
ખારી ખારી કહી પરીયંકમાં પરાણે પાડી,
ક્યારે ૪ પરીરંબણમાં ખાર પ્રસરાવથો. ૧૩

ગીતી છંદ. "સુરતાંત"

રતિના અન્ન અમિત થૈ,
મંદ ગવન કરતી ને બહુ બાળ;

૧ ઉનનું લુગડું. ૨ મુઘાવરથાવાળી સ્ત્રીઓ. ૩ દ્રાક્ષનો દાર. ૪ આલીંગનમાં.

૧ કુચ વિગલિત ને તેનાં,
 ૨ દશનાંકિત ને કપોલ વીશાળ. ૧૪
 અહા સખી સુખ આવું,
 પામીશ ક્યારે સુભાગીણી યહને;
 આ મમ અમુલ્ય કાયા,
 પ્રાણપતિને અરપણુ કરી દહને. ૧૫
 સવૈયા.

કંજ તમામ ગયાં કરમાઇ, નિદ્રુજ નિમંજરિઓ મુરખાઇ;
 મૌનપાણું ધરતા મધુઓ, મકરંદ પિનાશથી જાણી જુદાઇ;
 ૪ પત્રિ પ્રકાશ ન પામિ શકે, સહુ ૫ પત્રિ મરે હિમથી અકુલાઇ;
 આપિ હિમંત તથાપિ સખી, મમ કાન્ત તણી નહિ આવિ વધાઇ. ૧૬

ઉપજાતિ છંદ.

મુગ્ધા સ્ત્રિયોનાં સ્તન ૧ જંઘ આગે,
 ભરાઇ ખેસે ચિત કાલ ૭ રાગે;
 યતાં ૧૨તી બીતિ ધરીજ બાગે,
 વિયોગિને અંગ હમથ લાગે. ૧૭

ગીતી છંદ. “ગમ્યોત્પ્રેક્ષા”

હિમ માફતથી હલતી,
 વારંવાર ૬ પ્રિયંયુલતા પ્યારી;
 પ્રતિદિન પીળી પડતી,
 વિરહી જનોના વીયોગ ઉર ધારી. ૧૮

મનહર છંદ. “ સંદેહ ”

તૂળશીના વૃંદથી સુ શોભિત શરીર અજ,
 અનંગના રંગનો ઉમંગ જને હાથ છે;
 પ્રોતાની મોઢાઇથી કરેછે ૧૦ મીત્ર તેજમંદ,
 રજનીનું રમણ સદાય રાખ્યું સાથછે;

૧ મોટલાઓ. ૨ વીંખાઇ ગયેલા. ૩ દાંતથી ચીન્હિત. ૪ પ્રક્ષ. ૫ પક્ષી. ૬ કેડ નીચેનો ભાગ. ૭ પ્રીતીથી. ૮ વિષય. ૯ એકજાતની વેલી. ૧૦ સુર્ય.

૧ગુંજ તણા પુંજથી ૨અલંકૃતછે અંગ બાગ,
શીતળ સ્વભાવ મોર પીંછ ધર્મો માથ છે;
વાલાના વિયોગ તણી વિપત્તીમાં ભૂલી ભાન,
સખી આ હિમંત કે રમાના રમા નાથ છે. ૧૯

ઉપજાતિ છંદ. “પ્રૌઢા”

કસ્તુરિનાં તીલક બાલ ધારી,
કર્પૂરના લેપ ધરે વિસારી;
૩વિલાસ આગાર દિપાવનારી,
૨મે પતી સંગ અપાર પ્યારી. ૨૦
૪પુષ્પા સવે મસ્ત બની પ્રિયાઓ,
સુગંધથી ધૂપતિ મોટલાઓ;
કરે રતી વન્ન હજાર હાવો,
અરે ન લીધો સખિ એહ લાવો. ૨૧

માલિની છંદ. “નવોદાસુરતાંત”

નવ વધુ^૧ તણિ કેળી, જે થઈ સંગ પ્યારા,
સરવ પ્રતિત થાયે, તે તણે અંગ દ્વારા;
અધર ૬ક્ષત થયાથી, બોલતી મંદ વાણી,
૭ઉરજ ક્ષત બધાં જો, ટાંકતી શર્મ આણી. ૨૨

મનહર છંદ.

શૌર્યવાન શુર તણું ટાળે મગર પાછું,
પાવક રમકડાંઓ વેચે સહુ જનમાં;
બયારના મારથી બુલાવતી શરીર સુધી,
કંપેછે જગત જોનો બધ ધારી મનમાં;
લાગે કાળી રાત કાળા કાળ જેવી કષ્ટકારી,
વીરહી વામાઓ દાઝે વીયોગ અગનમાં;
આવે આજ કાલજો પતીતો રહે લાજ સખી,
હજીતો હિમંત રૂપ આળક છે તનમાં. ૨૩

૧ ચણોડી. ૨ સણગારેલા. ૩ વિષયગૃહ. ૪ પુષ્પના દાઝથી.
૫ નવી સ્ત્રી. ૬ ધા. ૭ રતન.

(૪૫)

સવૈયા “મુધા પન્હુતી”

કંજ સમૂહ સુકાય નહીં, સહુ સૂખ સુકાય વિયોગિ તણાળે;
શીત ^૧અમીત નથી પડતી, ખણી બીતિ પડે બમણી હમણાળે;
ક્રોધ ઉચ્ચારે નથી સજની, ઉર વેધક વેરિ ઉચારે ઘણાળે;
હાય ન કાળ હિમંત હશે, ^૨વિકરાળ સમાજ પીસાય તણાળે. ૨૮

માલિની છંદ. “મુગ્ધાનુસુરતાંત”

સુરજ ઉદય થાતાં, કેળિ થાકે રેથકીને,
દરપણુ મુખ રાખે, મુગ્ધ વામા ^૩તાકીને;
અધર ^૪અધિત જોતી, ભૂજથી ઉચકીને,
કુચ નખ ક્ષત વાળાં, દાખતી જો છકીને ૨૫

મનહર છંદ. “પ્રોઢાનુ સુરતાંત”

કુટલીક કામાઓ કરીને કીડા કાન્ત સંગ,
પડી પરીયંકમાં પ્રસારી નિજ રૂપને;
વીખાએલા વાળ જઈ કહીને વીઠાઈ રહ્યા,
ગુટી મુક્ત ^૫માંગ ઢાંકે ઉરજ અનુપને,
કંચુકી ચોરાઈ કસ ગુટી નાની ^૬છુટી પડી,
જાણે કરી યુદ્ધ માર્યો મદન મહીપને;
ગમીતર પરશે તદપી નહીં જાગે જરા,
સખી હું ન પામી એવા ઉત્તમ સ્વરૂપને. ૨૭

સવૈયા.

સૂખ સંયોગિ ઉરે બરતો, પરિપૂરણ પાર બરે અખળાને;
ચંદ્ર તણી ઉનતી કરતો, બહુ ક્ષીણ કરે નિત સૂર કળાને;
વારિજ પ્રંદ ઉદાસિ કરે, મુખ રાશિ બને પ્રશ્નો સખળાને;
આલિ હિમંત અખાઈ ખરો, દુઃખ દુર્ઘટ દે વિરહી નખળાને. ૨૯

ઉપજાતિ છંદ.

ઉચાં અને ગાઠ ઉરોજ વાળી,
લખૂ કઠી પુષ્ટ નિર્તાબિ બાળી;

^૧ અપાર. ^૨ થાકીને. ^૩ તાકીને. ^૪ છેદાયલા. ^૫ લર. ^૬ નાડી.
૭ સુર્યના. કીરણો.

(૪૬)

નિર્મોહ્ય જો પૂરૂપ નિદામ ન્યાળી,
ઉતારિને અન્ય ધરે રૂપાળી, ૨૮

શાર્દૂલ વિક્રિડીત છંદ. “મધ્યા”

પ્રીતિથી પરિયંકમાં પરવસે, કે ઓ પડી કામની;
પાસે આપિ પતી કહે કરે ગ્રહી, જંગો ગઈ જામની;
હોછે અકળાઈ વસ્ત્ર ગૃહીતી, ઠાંકે સ્તનો હાથથી;
શોષે કંચુકિ આમ તેમ સુમુખી, શર્માઈને નાથથી. ૨૯

મનહરે છંદ.

લાગે સુખકર પ્રભાકરના સુકર સખી,
ફૂલી ઠામ ઠામ ગતી થીતની દીગંતમાં
રજની રૂપાળી દીન દરીદ્રી જ્યો દેખાય,
કામનીઓ કીડા કરે કાંતથી એકંતમાં;
મૃદી થઈ ચંડી હીમ પવન ઉમંડી વાયે,
મોગુણી ચપલતા પ્રેરાઈ સેત ચિતમાં; /
આટલા દિવસ પતી વીરહે વીતાવ્યા પણ,
હવે જીવ હાની થશે જરૂર હિમંતમાં. ૩૦

જાણીને વિચિત્ર રાજ વરતે જગત આજ,
જહિમરાજ અને મનમથની દુહાઈમાં;
સૈયા સીંહાસન ચડી વીરહીને દેતા દંડ,
પેખે નહીં પાપ પૂન્ય નીજ પ્રભુતાઈમાં;
જાવક તીલક ગાય તુપર ગાયક ગાન,
અન્નક અમર છજે વીલાસ વધાઈમાં;
આવી વીપરીત ગતી આજ મેં વિલોકી સખી,
બેઠ રાજ રાજ્ય કરે એકજ દેશપ્રમાં. ૩૧

માસિની છંદ.

અભિ ધણિ અખજાના, કાન્ત કામે બરાતા,

૧ સુર્ય. ૨ સારાં કીરણો. ૩ ચડીને. ૪ શીયાળો. ૫ કામદેવ. ૬
ઓડવાની રજાઈ.

પ્રિય પ્રિય કહી પ્રીતિ, ચુંબવા મુખ ધાતા;
બળ કરિ કરે ગ્રાહી, સેજ પ્રત્યે પળાતા,
૧ કુસુમરસ રૂપાળા, પાઈ પી મસ્ત થાતા. ૩૨

ઉપજાતિ છંદ.

વિખાયલાં વાળ રતી ક્રિયામાં.
સંભાળતી શ્યામનિય્મે સયામાં;
સુકાયલી માલતિ માલ માથે,
વિલોકતી કૂચ કપોલ હાથે. ૩૩
અરે સખી એહ ગતી ન પામી,
ક્યાં હું રહી ક્યાંય વિદેશ રવામી;
સુખી થઈનાં દુઃખ માંહિ જામી,
હિમંત તો નાથ વિના નકામી. ૩૪

મનહર છંદ. “ઉત્પ્રેક્ષા”

નવલ નિદ્રુજ રસ પુંજ પ્રતિદીન વણે,
ઉત્તમ ૧વિતાન ગાન ઉત્તમ ગાયકનું;
બારી બારણાએ મુખતુલના ૪ પડદા પડ્યા,
૫તુલના બીછાના મુખ સાધતાં નાયકનું;
અતર અનુપ મૃગ મદનાં તીલક તાળં,
ગરમ મસાલા જોર જગમાં જાવકનું;
પાવકની થીખાનો પ્રસંગ પ્રતીદીન સખી,
જાણે મનમથ કરે પૂજન પાવકનું. ૩૫

ઉપજાતિ છંદ.

ધણી સ્ત્રીયો નાયનું ભોગવેલું,
શરીર જોતી ઉઠિ સર્વ પેલું;
ચિરાયલી યોજી ઉતારિ નાખે,
નવી ધરી ગાઠ ઉરોજ રાખે. ૩૬
ફિફા પડેલા અધરો નિહાળી,

૧ ગુલાબ આદીના પુષ્પનો દારૂ. ૨ ચંદરવો, ૩ ગાયન ગાનાર.
૪ જાતનું કપડું. ૫ રત.

(૪૮)

ચાવે નવાં તાંબુલ હર્ષ ધારી;
 સોળાયલી સાડી ધરે ઉતારી,
 પ્રીતે થકી પેરતિ અન્ય ખારી. ૩૭
 સખી ન આવાં સુખ પામિ હું કાં,
 દુખાખિમાં ઉલટિ જામિ હું કાં;
 અકારથે આયુષ વામિ હું કાં,
 વિલાસિની યાઉં ન સ્વામિ સુંકાં. ૩૮

મનહર છંદ.

થયોછે મહંત સખી હવેતો હિમંત કાળ,
 રેશમ રજામાં છપી બેસુંહું છાની હું;
 કામ નથી સારતા ૧ હમામના ૨ હમામ હવે,
 રહીહું તમામ તન માંહી દુઃખ માની હું;
 અંગીઠી અનજતણી ઉરથી ન આધી કરું,
 તોય હીમ ભય થકી પાસુંહું બેભાની હું;
 શીતળ સમીર બની શર હણતો શરીર,
 અન્યનો ન વાંક ગણું નાથની નાથની હું. ૩૯

સવૈયા.

ખૂબ કશી કરિ સાટિનની શુભ, સેજ રજામાં સમેત બિછાવી;
 ગાઠ સુરાયિ પૂરી કરિ પાત્ર, પિયે પ્રમદા પતિ ક્લેશ સમાવી;
 ચુંવનમાં પરિરંભણમાં, રતિમાં મદમસ્ત પાણું દરશાવી;
 આવી અનૂપ પતી વિણ મેં સખિ, હાય હિમંતનિ કેળિ ગુમાવી. ૪૦

ભાક્ષિની છંદ.

રમણિય ગુંણપુંજે, માનિની હર્ષ દાતા,
 વિવિધ વસુમતીમાં, ધાન્ય દાતા વિધાતા;
 શિતળ પવન વાહી, કૌચનો ગુણ સાતા,
 બરથ હિમ વિતાવ્યો, નાથ વિદેશ જાતાં. ૪૧

૧ હમામખાના. ૨ ડોળ.

ધતિ હિમંત.

શિશીર વર્ણન.

શાર્ફલ વિક્ષિપીત છંદ.

જ્ઞેતાં વાટ ઉચાટ સાંચ સજની, દીનો ઘણા વિતીયા;
આવ્યો અંત નહીં જરાય અવધી, લાવ્યા ન ઉરે દયા;
કાઢ્યા મેં શિવ નેત્ર કાળ બળતાં, વીયોગ ફેરે દવે,
રેવાશે નહિં નાથ વીણુ મુજથી, શીજે શીશીરે હવે. ૧

ઉપજતિ છંદ.

ધાન્યો તણા ક્ષેત્ર ઘણા ખિજારી,
છલ્લુ સમૂહે વસુધા દીપાવી;
કાંચો તણા નાદ અપાર લાવી,
સતાવણી ઉર શીશીરે આવી. ૨

મનહર છંદ.

વરસતો બોમ થકી બરફતો વરસાત,
સીસકારા કરાવે સમીરે લાગી અંગમાં;
મખમલી સેજમાં એાદીની ફુશાલા વિશાલ,
હરતી કસાલા ધણી કામાપતી સંગમાં;
છાતીથી લગાવે છાતી મુરામદમાતી થઈ,
અંગથી વીંટાતી જતી રતો તણા રંગમાં;
શિશીરના શીત એને કેમ બયબીત કરે,
આડે જામ વીતાવે અપૂરવ ઉમંગમાં. ૩

વસંતતિલકા છંદ.

બારી વિહીન ઘરઅંદર એરડાને,
સૈયા વિશે નવિન નારિ સયોવનાને;
ભાનૂ ઁગબસ્તિ વિણુ ધૂમ્રનિ અસિ લાવી,
સેવે તમામ જન આજ સુ વરેણુ આવી. ૪
સવૈયા.

શીત. સમીર વહે સજની, વળી શીત ભરી જળને થળ માયે;

અંગર શીત શયિ અતિ શીતળ, શીતળ વ્રક્ષ સંમાજ જણાયે;
શીતળ ફૂલ ફુફૂલ થયાં, પરિયંક સુ શીતળતાયિ છવાયે;
હાય શિશીર કરે ભયભીત, અચીતજીવે ચિત્ત અંચલ થાયે.

માલિની છંદ.

શિતળ ૧ મલય જના, લેપ લાંગે ન સારા,
રહિમકર કરે લાગે, કહ્યને આપનારાં;
શરદ પવનથી તો, ઉરમાં દર્દ થાયે,
હાડિખર ન સુવાયે, ઉહર્મ્ય પૃથ્વે કદાયે. ૬

મનહર છંદ.

ઉત્તમ આગારમાં અનુપ છપી વાળી સેજ,
૪ આરાદ્રોથી ચારે કોર પચાઈ જોતી જતગતી;
ગરમ ગલીઆ પશ્ચીમીનના ખીજાવો રાખ્યા,
શરમાધ શીશીરના શીત જ્યાંથી ભાગતી;
કુંચન ૧ સતાસી ધાતી કામાઓ પુષ્પીને કચ,
વીયોગી સતાવા પતી અનુરાગે ૫ પાગતી;
વારે વારે ૮ સી કરી વશી કરે પતીનું મન,
ઉકશો ન આપ એમ કહી ગળે લાગતી. ૭

વંશસ્થ છંદ.

૯ તુષાર પાતે થઇ શીજિ ને રહી,
સશંક આભાયિ વિશેષતા ગ્રહી;
૧૦ વિપાંડુ તારા ૧૧ ગણ બૂધણે ભરી,
તથાપિ રાત્રી દુઃખદે બની ૧૨ અરી. ૮

સર્વૈયા.

હારિ વિયોગ બથાયિ હતી, વળિ હીમ થકી જઈ હારિ વિશેષ;
અંગર જાઇ લપેટિ કરી, પરિયંક પડી રહુંદું શુભ વેશે;

૧ ચંદન. ૨ ચંદ્રકીરણ. ૩ અગાશી. ૪ દીવાઓથી. ૫ મ-
નોહર. ૬ સોનાની વેલ જેવી. ૭ યોગાતી. ૮ સીસકારા. ૯ હીમ-
૧૦ સ્વેત. ૧૧ સમુહ. ૧૨ શુભ.

અંતરથી જુલને અળગી કરિ, રેમ ધરી સજની નહિં લેશે;
આવિ અનૂપ વિલાસ વધારણિ, રાત શિશીરનિ નાથ વિદેશે. ૯

ઉપજાતિ છંદ.

ચાવી ખિડી માલ સુગંધિ ધારી,
પુષ્પાસવે આસ્ય સુધારી ભારી;
વીલાસ વાસે પતિ પાસ જાવા,
ઉત્સૂક થૈ સૂખ ન લીધ આવાં. ૧૦

મનહર છંદ.

સ્વચ્છ ચિત્ર શાલાઓ જોતીની જાગે જાગે જાહાં,
આસવ ભરેલા પ્યાલા પાતાં ક્યારે પેખશું;
ગરમ ખોરાકી પાસ જળની સરાહી ભરી,
આપતાં લેતાં નવાલા^૧ ક્યારે અવરેખશું;
માનને મુકાવા પતી આજીજી કરે અપાર,
રેશ્વાધીન પતીકાપણું ક્યારે એવું પેખશું;
ખારા તણી અંકમાં પ્રીતેથી પરીયંક માંહી,
છુપાઈ સુવાનો દીન ક્યારે દ્રગ ઉદેખશું. ૧૧

માલિની છંદ.

પ્રિયપતિ અપરાધી, જોઈને ક્લેશ વાળાં,
વચન બહુ વદિને, ત્યાગિ સંભોગ શાળા;
કુકુળ ગ્રહિ પ્રિયા કૈ, વીનવે પાછજેથી,
નહિં સખિ સુખ એવું, લીધું મૈતો ઝકજેથી. ૧૨

ઉપજાતિ છંદ.

^૧આસ્લેશને ચુંચન આપતામાં,
કદી કંપુના પતિ સાથ માંમાં;
રહો રહોના રતિમાં ઉચ્ચાર્ય,
અરે સખી આયુષ વ્યર્થ ગાળ્યું. ૧૩

૧ કોળીયા. ૨ જોનો પતી વશ્યછે તેવી સ્ત્રી. ૩ આંખો. ૪ કળાયી, ૫ આલીંગન,

(૫૨)

વસંતતિલકા છંદ.

કામાંધ યોવન ભરેલ પુરૂષ સર્વ,
નારિ નવોઢ લઈ કિંકરિ સગર્વ;
૧ ભગર્ણુ ધૂર્ણુ કુચ અંકિત સ્વેદ વાળી,
૨ પ્રત્યૂષમાં વિચરતી અવરેખ બાળી. ૧૪

“ઉત્પ્રેક્ષા”

નારી અપાર કુચ કંચુકિ તંગ ધારે,
રંગેલ સાડિ ધરતી શિર પૂર્ણ ખારે;
ગુંથે મુગંધિ કુસુમો લઈ વેણિ માયે,
અગારતી શિશિરને સજની જણાયે. ૧૫

સંવૈયા,

દીવસ સ્વલ્પ નિશી યષ્ઠ દીરઘ, ભેદ પપીહ સહ ધ્વનિ છોડે;
૩ માધવિ માન તજી ઉરનું, મકરંદ તણાં શુભ જ્વલાજન ફોડે;
મીન ઘણા મુરઝાય જળે, યર્ષ ખીન્ન મરાલ વિલાસ વછોડે;
તોડતિ આયુષ દોરિ વિયોગિની, શીત સંયોગિતણાં મુખ જોડે. ૧૬

મનહર છંદ. “સુધાપન્હુતી”

કંપેછે અધીક રતી ભયથી શરીરે આપ,
મુખથી કરે મહાન સિસકારા કામની;
વારે વારે દખાવતી દંતયક્રી દંત નિજ,
આવતી ૪ ચૂંબેથી જળ ખીંદુ મુખ ધામની;
૫ વપુ થયું પીત હઠી આવી રોમ આવળીયો,
કંજ પેડે કુમળાતી વીતાવેછે જામની;
લેછે શિજો સ્વાસ યાતાં નાયથી પ્રથમ સંગ,
શિશિર નહિં આતો સંયોવના છે શ્યામની. ૧૭

વંશસ્થ છંદ.

પયોધરી ૭ પીંજર રાગ પીત છે,

૧ ઉભગરાથી ગીરકતાર. ૨ પ્રાતઃકાળમાં. ૩ એક જાતની વેલી. ૪ પાત્ર ૫ ચક્ષુથી. ૬ શરીર. ૭ હરતાપનો રંગ.

સયોવના સેવન યોગ્ય *ઉભણ છે;
 લગાવિ તેનાં કુચ સાથ છાતિયો,
 કરે છ હાંસી શિતની વિલાસીયો. ૧૮

ઉપભ્રમિ છંદ.

મુગંધિ વાંજો મન મૂઢકારી,
 બરેલ જે *પંકજ પત્ર ખાલી;
 ંનિશી મુખે ડગિ ઉત્સાહ કાળે,
 પીયે *સુર નારિ અપાર આળે. ૧૯

મનહર છંદ.

પરદેશ ગયેલા પ્રવાસીઓ મ્લેદેશ આવે,
 ગૃહવાશી વિદેશ પ્રયાણને તજે સહુ;
 નારીઓ અપાર પારાવાર મુદ પામી કરી,
 કામ ઉદ્ધીપન કરી સાધનો સજે સહુ;
 જ્ઞાની જન જ્ઞાન અને ધ્યાની નિજ ધ્યાન સમી,
 માનીનીઓ માન અકળાઈને તજે સહુ;
 નાખી ગળે હાથ નિજ નાથ સાથ સેજ ચડી.
 શિશીરની રાતે રતિ નાથને ભજે સહુ. ૨૦

સવૈયા. “સુરતાંત”

આસવચેન ગયું ઉતરી, વિગતીત થયા કચ બાર જણાયે;
 ગાઢ ઉરોજ નમ્યાં બની અંકિત, દંત ક્ષતો અધરે નહિ માંયે;
 પ્રત્યુપમાં રતિ આત્રય ત્યાગતિ, વસ્ત્ર સંકેત્યતિ દાંકતિ કાયે;
 નાથનિ સાથ રમેલ રતી, બહુ બામનિ ગાત્ર વિલોકતિ ધાયે. ૨૧

ઉપભ્રમિ છંદ. “મધ્યાસુરતાંત”

ગુરૂ પનિતંબી તન ચાર વામા,
 - *કુશોદરી દીર્ઘ કચી *સકામા;
 સમેટતી બૂજયિ વેણિ ભાર,
 તજે ત્વરાથી રતિનું અગાર. ૨૨

૧ ગરમ. ૨ કમળ પત્રની ખાલી. ૩ સાયંકાળે. ૪ દારૂ. ૫
 મોટા નીતંબવાળી. ૬ કથ ઉદરવાળી. ૭ કામદેવવાળી.

માલિની છંદ. “પ્રોઠા”

કનક કમળ જાણે, તુર્ત કાઢેલ પોઈ,
અરણુ દિરધ એવાં, નેત્રથી વક્ર જોઈ;
ઉભય ધવલ રૂંધો, ઢાંકતી દીર્ઘ કેશ,
વિચરતી રતિ અંતે, નારિયો ‘શુભ વેશ. ૨૩

ઉપભ્રાંતિ છંદ.

નિતંબનાઃ ભાર થકી દુઃખાતી,
કટી પ્રદેશ અતિ વક્ર થાતી;
ઉરોજ્જ ભારે હર એદ ધારી,
તજે રતી વાસ અપાર નારી. ૨૪

માલિની છંદ. “મુગ્ધા”

^૧ચુરદ અવળિ દાખી, સીસકારા કરીને,
^૨જઘન જઘન જોડે, હસ કૂચે ધરીને;
વસન રતિ સમેનાં, ત્યાગતિ કેક નારી,
કુકુળ દિવસ કેરાં, પેરતી હર્ષ ધારી. ૨૫

વસંતતિલકા છંદ. “મુગ્ધાસુરતાત”

છેદાયત્રા નખવડે સ્તન અગ્ર ભાગ,
ભેદાયત્રા રદ થકી અધરો અથાહ;
વીલોકિતિ સ્પરશતી કરે વાર વાર,
ત્યાગે રતી ભુવન આજ અપાર નાર. ૨૬

માલિની છંદ.

અભિનવ ઉપભોગે, અંગ અંગે ભરેલો,
સુ રસ જનક છદ્મ, સ્વાદથી ઉભરેલો;
મદન મદ પ્રવાહી, દંપતીનો વિધાતા,
શિશિર પતિ વિના મે, વીતવ્યો કષ્ટ દાતા. ૨૭

હતિ શિશીર.

(૫૫)

વસંત વર્ણન.

શાર્ફલવિક્ષિત છંદ.

આમિતી કરી ઉઠિ શોર અધિકા, આલી ચકોરો તણી;
ગાદા શોર કરી શિખી મણુ ઘણા, બોલ્યા વિપીનો ભણી;
ફૂકી ઉઠિ કળત કોકિલ અલી, ગુંજારવો આ સમે;
ધારી ધીર શકાય કેમ મુજથી, વાલી વસંતા ગમે. ૧

ઉપજ્ઞતિ છંદ. “અમેદ સમરૂપક”

૧દ્વિરેઈ માલા ધનુ હાથ ધારે,
૨ચુતાં કુરોતી ક્ષણ તીર મારે;
વિયોગિનો વેધક કષ્ટ લાવ્યો,
વસંત યોદ્ધો સખિ આજ આવ્યો. ૨

મનહર છંદ.

દુલતા રસાલ નવ પદ્મવ નિશાલ વનો,
જીર્ણને પલાસ મલ્લિકા વિકાશતીઘણી;
૩કુજતાં વિહંગ પીક કોકિલા દીપ્તે કસંગ,
ગુન્જતા મર્મીદ અહુ વન^૪વીથીઓ ભણી;
શીતમંદ મુગંધી સમીર ચાસે ચારે કોર,
ઉપડ્યો અનંગ મુની જગના મનોહણી;
ત્રીપત્તી વધારણી વસંત આવી તોય સખી,^૧
અમર ન આવી મમ પ્રાણુવલ્લભ તણી. ૩

દ્રુતવિસંખીત છંદ. “સુધાપન્હુતી”

નવિન પરાગ નથી વધરાગ છે,
સુમન પુંજન દાહક આગ છે;
પતિ વિના ગૃહ અંતક^૨ પંથ છે,
નથિ વસંત સખી તન અંત છે.

૧ જ્વરરાઓની હાર. ૨ આંખાના અંકુરો. ૩ બોસતાં. ૪
વનની ગર્લાયો. ૫ ગાવાનો રાગ. ૬ કાળનો રસ્તો.

(૫૬)

વંશસ્થ છંદ.

૧સૂરૂપપત્રી ૨સસત્રીલ પદ્મ છે,
સ્ત્રિયો ૩સકામા પવનો સુગંધ છે;
સુખીપ્રદાયો દિન રમ્ય દીસતા,
વસંતમાં સર્વ સ્થલે વિશિષ્ટતા. ૫

ઉપજાતિ છંદ. “૩૫ક”

૪વાર્ષા જલોને મણિ પન્નખજાને,
૬શ્યાંકજાને પ્રમદા ૭પ્રમાને,
પુષ્પે નમેલાં અમૃત વ્રત આલી,
શોભાવતો આજ વસંત માલી. ૬

મનહર છંદ.

બાદલી સ્વરૂપને બયાર બળ વાપરે છે,
ઘટી ગઈ રાત રત્ન શિશીર હિમંતની;
કુસુમ વિકાસ્યાં સખી મોરીયાં રસાલ વૃક્ષ,
વિલાસમાં વર્ણધાણી મની મોટા સંતની;
કામની દુહાઈ ફરી જીતનાં નગારાં કરી,
આવવાને લાગી યાદી ક્ષણ ક્ષણે કાન્તની;
શિશીરની રજનીયે ચિયીજ કરતી દેહ,
પ્રાણ લેશે રાત હવે દુઃખદ વસંતની. ૭

વંશસ્થ છંદ.

કુસૂમના રંગ થકી રંગેજ ને,
દિપાવતાં નારિ નિર્ભય વચ્ચે તે;
વિલાસિનીના સ્તન બાગને સદા,
દિપાવતી ઓળિ નવીન સર્વદા. ૮

ઉપજાતિ છંદ.

કર્ણો દિપાવે ૯કણિકા સરાગ,

-
- ૧ પૂરૂપવાળાં વ્રક્ષ. ૨ પાણીવાળાં કમળ. ૩ કામદેવવાળી સ્ત્રીયો.
૪ વાવના જળોને. ૫ મણિવાળી કટિએખજાને. ૬ અંદ્રની કાન્તિને.
૭ સ્ત્રિયોની શોભાને. ૮ કાનમાં પેરવાનું રંગદાર પુષ્પ ભુષણ.

(૫૭)

પુષ્પો દિપાવે ધનકેશ ભાગ;
કુલેષ પૂષ્પો નવ માલતીનાં,
વપૂ દિપાવે બહુ યુવતીનાં. ૬

મનહર છંદ.

વીષીત અનળ જેવું દીસતું પલારા પુષ્પે,
વમુધા છવાણી ને ગુલાબ ગુલ લાલાથી;
આવ્યો ખેંચી શીર કુસુમાયુદ્ધ કુસુમ શરો,
માને ન જરાય કરે કષ્ટિત કસાલાથી;
કોયલીની કુકથી અચુક અકળાય પ્રાણ,
સાંભળીને શોર હું મુઝાઉં અલી માળાથી;
દુર પ્રાણપતી સખી કોને આ વિપત્તી કહું,
ધ્રુમુંધું વિશેષ આ વસંત વજ્રવાળાથી. ૧૦

ઉપગતિ છંદ.

સ્તનો તણો સ્પર્શ કરે સુ માલ,
રેપ્રથે ભુજેને વલયો વિશાલ;
વસંતમાં સ્પર્શિતી નીત્ય જાલ,
નિતંબિનીના કટિ ભાગ હાલ. ૧૧

વંશસ્થ છંદ.

રસપત્ર લેખા સુવિલાસિની તણી,
મુખાળજ ને હાટક કાન્તિને હણી;
ઉરોજ ને મૌકિતક સંગમાંય છે,
સખી હવે સ્વેદયિ તે બિંબાય છે. ૧૨

સવૈયા.

નિત્ય વાટ વિલોકિ ઉચાટ વયે, મધુનાદ ડસે અધિકા શરથી;
વર શીતળ મંદ સુગંધી સમીર, વધારણ વીષ અતી ગરથી;
વપૂ સૂક થયું સખિ તે દિનથી, કરિ એકલિ ને દિ ગયા ધરથી,
રંત્ર કાન્ત વસંત વિના મમ કાન્ત, કરે તન અંત અનાદરથી. ૧૩

૧ કટિમેખલા. ૨ ગાલ ઉપર કરેલું કસ્તૂરીનું ચીત્ર. ૩ ઝેરથી.

(૫૮)

મનહર છંદ.

વિયોગીનો વેધક રોળાઈ પુષ્પરસ માંહી,
દક્ષિણ દીશથી આવી લાગેછે શરીરમાં;
મંદ મંદ ચાલથી મરાલનું ઉતારે માન,
રાખતો પવીત્ર વપુ ન્હાઈ ગંગ નીરમાં;
સુખદાતા દંપતીનો કૃષ્ણ કામ સંપતીનો,
નવોદા નારીની પોઠે કરે ગતી ધીરમાં;
સાંજને સવાર સખી પતિ વિના વાર વાર,
શ્રેકાજીછું હુંતો આ વસંતના સમીરમાં. ૧૪

ઉપજાતિ છંદ.

પતીનિ સાથે વસનાર ખારી,
પળે પળે ઉશ્તુક થાય બારી;
તમામ અંગે વધતો અનંગ,
જણાય તેથી તન વસ્ત્ર તંગ. ૧૫

વંશસ્થ છંદ. “સાત્વિકભાવ”

શરીર પાંડ મદ આગસે બરે,
કરી કરી જોગણ નીત આદરે;
રસોનિ વગોળી રૂપ વૃદ્ધી જો કરે,
અનંગ આજે કરતો સ્ત્રિયો પરે. ૧૬

મનહર છંદ. “રૂપક”

પત્રરૂપી પરવાના પ્રથમથી પાઠ્યા છે,
તરૂંઓની જાયારૂપી તંબૂઓ તણાવે છે;
મોર જડીદાર તણા શોર ચારે કોર થાય,
કુકી કુકી કોકિલાઓ આવવું જણાવે છે;
મહીંદ મુખરી રૂપી સુણીને નગારાં ધ્વની,
પવન ફરાસ પુષ્પ સેજને ખીજાવે છે;
મહીરૂપી આરણીની ભેરખો અવાજ કરે,

(૫૬)

બની બાદશાહ રત્ન રાજ આજ આવેછે. ૧૭

વસંતતિલકા છંદ. “ઉદ્વેગ”

પુષ્પાસવે ^૧કુરુણુ ચંચલ નેત્ર માંયે,
ગંડસ્થલેપિત કઠીણુ રતને જણાયે;
કુડે વજેલ જલને અતિ પીતનારે,
સ્ત્રીને શરીર બહુ રૂપ અનંગ ધારે. ૧૮

ઉપજાતિ છંદ.

અંગો કરે વીવ્રમ આજસેથી,
વાંક્યો કરે બંગ મધૂ મદ્યથી;
નેત્રો કરે વક્ર ભુત્રી સ્ત્રિયોનાં,
હૂંટે સુખો કામ વિલાસિયોનાં ૧૯

સંવેયા.

મદમાતિ રસાલતર ઉપરે, ધરિ આનંદ હર બિરાજી રહી;
પગદાઝતિ દેખતિનાં દિલમાં, શિર દાઝતિ દેખવું સાજી રહી;
પરપીડકની પદવી ધરનાં, બનિ શ્યામ તથાપિ નિવાજી રહી;
નહિં રેમ જરાય ધરે સજની, હર કૂરનિ કાવલિ ગાજી રહી. ૨૦

વસંતતિલકા છંદ.

કામે વધૂ ભરિત આસવ મસ્ત નારી,
વાલી વસંત સમયે કરતી તયારી;
કમ્બુરિ મીઠા લઈ ચંદન રક્ત પીત,
લેપે હરોજ ધનને ધરિ હર્ષ ચીત. ૨૧

ઉપજાતિ છંદ.

વામા લણી આજ વસંત કાળે,
કુકુલ જાડાં તનથી હિતારે;
^૧કાળા ગુરથી ધુપિ સાડી યોજિ,
લાક્ષારસે ધારતિ અંગ બોળી. ૨૨

વસંતતિલકા છંદઃ

કોકીલ મરત બનિ અતરસાસવેથી,
 ચૂમે સખી પ્રિય તણાં અધરો પ્રીતેથી;
 અમૂળનો કરિ કરી ગેસિલિમૂખ સ્પર્શ,
 વાતો કરે પ્રિયનિ પાસ જઈ સહર્ષ. ૨૩
 સવૈયા.

કેતકિ કોણ પ્રકાશ કરે સખિ, કોણ ચુતાવણિ નીલિ બનાવતું;
 કોણ કરાવતું કોયલને કલ, કોણ દશે દિશિ ધૂળ ઉડાડતું;
 પંકજ કોણ ખિલાવે રત્નું, વણિ કોણ ત્રિયા તન કામ ઉપાવતું;
 હાથ તલાસ કરે નહિં કોણ, પલાસ તણે વન આગ લગાવતું. ૨૪

ઉપજાતિ છંદ.

રાતાં નવાં પલ્લવથી નમેલાં,
 ગોરો તણાં યુગ્મ થકી ઝુમેલાં;
 એ આશ્રવૃક્ષો પવને હાલે જ્યાં,
 વિયોગિનાં ઉરે સખી ચલે ત્યાં. ૨૫
 છે મૂળથી પવીદુમ તુલ્ય રાતાં
 ઐ પત્ર વાળાં કુસુમે ભરતાં;
 તે આ રત્નમાં વિરહી જનોને,
 અશોક છે શોક પ્રદામનોને. ૨૬

વસંતતિલકા છંદ.

માતા દિરેક સુમતા પડિ પુષ્પ માંચે
 વાયુ થકી નવિન પત્ર ચળીત યાચે;
 એ માધવી નિરખતાં દુઃખિ થાઈ બારી,
 ખારા વિના પ્રિય સખી હું વસંત હારી. ૨૭
 સવૈયા.

આવિ વસંત તથાપિ સખી, ન વજ્યા મમકાન મજ્યા ન સંદેશે;
 નારિનિ સંગ રમે રસથી. પથિકો નિજ દેશ ન કોય વિદેશે;

૧ કોકીલ પક્ષીનો નર. ૨ આંખાંના રસરૂપી દારૂથી. ૩ ભંમર.
 ૪ આખરા. ૫ પરવાળાં. ૬ અશોક વૃક્ષ. ૭ શોક આપનાર.

(૬૧)

બેઠિ રહું ધર બીતર હું, લમણે કર ધારિ અપાર અંદર;
રાગ હિંકોલ સુણી હલતું ઉર, ચાલતિ વારિનિ ધાર વિશેષે. ૨૮

ઉપજાતિ છંદ.

કરબોનાં^૧ નવ પ્રક્ષ ખારી,
કાળા તણા આસનિ કાળ્તી હારી;
વિયોગિનાં અંગ અનંગ બાણે,
વિલોકતાં યાવ બ્યથીત બારે. ૨૯

પંચમ્ય છંદ “ઉપમા”

અધૂમ અસી સમ વાયુથી ચળે,
કુસુમ બારે નમતાં પળે પળે;
છતાઇ^૨ રંકિસૂક તર થકી અતી,
નવોઢ નારી સમ આવસૂમતી. ૩૦

સવૈયા.

કીસુક સૂક^૩ તણાં મુખ સાદ્રશ કેમ વિલોકિ ઉરોજન કરે;
પુખ કરેણ તણાં નિરખી સખિ, કેમ બળે નહિ ઉર ઉચારે;
કોકિલને કલ કાં ન મર, વસતા મમનાથ વિદેશનિ વારે;
માધવિ વેલિ પડી નજરે નિત્ય, દૂખ થકી મુજ અંતર દારે. ૩૧

કુતવિલંબીત છંદ.

મધુર બાવિણ^૪ કોકિલના નરો,
મુખરિ કારક^૫ આર મધુકરો;
પતિ વિના વસતી યુવતી તણાં,
શિદ ન બ્યાકુલ હીલ કરે ધણાં. ૩૨

પસંતતિલકા છંદ.

ઝુકાવતો ચ્યુત તર વહિવાર વારે,
વિસ્તારતો અધિક કોકિલ નાદ ખારે;
ધોરેથિ ચાલિ જઇ પાસ વિયોગિનારે,
ભેદ ઉરો ત્વરિત બેનિ અપાર આરે ૩૩

૧ રાતી કોરેટો. ૨ કેસુડાનાં ઝાડ. ૩ પોપટ. ૪ મધુર બોલનાર.

૫ શબ્દ કરનાર.

(૬૨)

ઉપજાતિ છંદ

નવોટનાં હાસ્ય સમાન કુંદે,
 'વસંતકીકૃતકિ પુષ્પ પ્રંદે;
 છવાયલા બાગ જણાય જે આ,
 વિયોગિના વેધક બેન-તે આ. ૩૪

માલિની છંદ.

શર સમ શુભ વાયુ, શીત સૂગંધિ મંદ,
 મુખરિ કરિ કરીને, દીલ ડોળે મલીંદ;
 સરસ સુમન સૈયા, બેદતી કાય બારી,
 પતિ વિણ રત્ન રાજે, હાય હું સુખ હારી. ૩૫

વસંતતિલકા છંદ.

ઝુકી રહી કનક કાંચિ નિતંબ માથે,
 હારો વિહાર કરતા કુચપીત સાથે;
 રેકુંદર્પદર્પ થકિ આલસ આણિ અંગે,
 પુર્ણ તણા હરતિ ચીત સ્ત્રિયો ઉમંગે. ૩૬

મનહર છંદ "રૂપક"

૩ કલીત કમંડળ કમળ કળિઓનું કરે,
 કીંસુકકુસમ તણાં અંબરે સુહાબો છે;
 સીલીમુખ એણી ૪ રૂપીછે વિથાલ જપ માળ;
 આત્મમારે જટા ધારી મારે મન બાબો છે;
 માય શિષ્ય ગીત કીર પદ્મકિલા કપોત ૬ મળી,
 ૭ વેલી શેલી ધારીને ઉમંગ બર્ષો આબો છે;
 આબો મોકલેલો મારા કન્તનો વસંત સંત,
 પુછ પૂછ પ્યારી સમાચાર કેવાલાબો છે. ૩૭

વંશસ્થ છંદ.

છવાયલા પુષ્પયિ અંગ બાગ છે,

૧ એક જાતની વેલી. ૨ કામથી ઉત્પન્ન થયેલો મંદ.
 ૩ સુશોભિત. ૪ પંગતી. ૫ પોપટ. ૬ હોસ્ત. ૭ યોગીઓને
 ગળામાં નાખવાનું યોગ ચિન (કાજો દોરો).

(૬૩)

પિકે કર્યા નાદિત ને અથાહ છે;
હતા થકી છાદિત છે શિકા તલ,

ગિરી વિલોકી બહુ થાઈ બાકુલ. ૩૮

વસંતતિલકા છંદ “પ્રોષિત નાયક”

કાન્તા તણા વિરહિ પાંચિ અપાર પ્યારી,
નેઈ રસાલ કુસુમો દુખિ થાય બારી;
મીચે બયે નયન શોક બહુ કરે છે,
નીમોવિ રાંધાંસુ ફરિ આતુર ચે રડેછે. ૩૯

મનહર છંદ “રૂપક”

કોકિલાના ગાન રૂપી બાંસુરી બજાવે મુખ,
પુષ્પ જલ રૂપી વન માળા ગળે ધારતો;
પરાગના પુંજ રૂપી ખીત પટો પ્રીતે ધરે,
આત્ર મંજરીયો રૂપી રૂઢીરીટ સમારતો;
અગ્નિઓની આલી રૂપી છુટી અલકાવળી છે,
સાથ રતીનાથ કુત ધડી ન વિસારતો;
આબ્યો આ વસંત રમાકાન્ત તાણું ધારી રૂપ,
લાજતો ન સચ હરે વિયોગીન મારતો. ૪૦

માલિની છંદ. “રૂપક”

સમદ મધુકરોને, કોકિલાના સ્વરોનાં,
વિકટ વિશિષ્ટ ધારી, કલ્પિકા પલ્લવોનાં;
ધનુષ નવ લતાનાં, ઔચિને વાર વારે,
અરરર વિરહીને, આજ વાસંતિ મારે. ૪૧

વંશસ્થ છંદ.

જળે કરી શીતળ હર્મ્યપૃષ્ઠને,
સ્ત્રિયો બહુ ઓપતિ નાજ ઓષ્ઠને;
કુસુમથી મસ્તકને મંચારતી,

૧ નાક. ૨ મુકુટ. ૩ સ્ત્રિ પુરૂષનો સંદેસો બધ જનાર કાચદ. ૭ બાણ.
૫ કરેણુ.

સુગંધિ ૧દામો સ્તન પીન ધારતી. ૪૨

ધનાક્ષરી છંદ. “૩૫૩”

લક્ષીત લતાનાં નવ પદ્મવ પતાકા સાય,
ઝોકીલના નાદ રૂપી ધોર બલ્લતાં નિશાન;
ઠામ ઠામ મોર સીલીમુખ દોડા દોડ કરી,
નકીબ પોકારતા હરતા મનનિનાં માન;
સુમનનાં સૈન્ય મેનનાયક છે આગેવાન,
શીત મંદ સુગંધિ સમીરનાં ચલાવે બાણ;
સાજતો સમાજ બાધ અવલોકીને અનાથ,
લેશે રૂપ રાજ માહારાજ આજ મારા પ્રાણ. ૪૩

માલીની છંદ. “પ્રોષિત નાયક”

શ્ચિર કનક જેવાં, પુષ્પ બારે બરેલાં,
ચળિતપવન જોરે, મંજરીથી નમેલાં;
વિરહિ પથિકની જ્યાં, આત્મમાં દ્રષ્ટિ જાયે,
મદનશર અહાહા, બોલિ મુર્છિત યાયે. ૪૪

ઉપજ્ઞાતિ છંદ.

ઝોકીલ નાદે હરિ નારિ વાણિ,
કુંદે હરી દાંતનિ કાન્તી જાણી;
વિદ્રુમથા પદ્મવ આ મહન્તે,
હસ્તાજ્ઞની કાન્તિ હરે વસંતે ૪૫

મનહર છંદ.

કહે કાળી કોયલને કુકવા લાગીછે કેમ,
સુજશી ગરીબહીના ગાત્ર ગાળી નાખશે;
મંદ મંદ માણે સુગંધ સરસાત્રી સખી,
જવાળાને જગાડીને જરૂર જાળી નાખશે;
બાગમાં બગીચામાં વિશેષ વેલીઓ વિકાશી,
અધીરી બનાવી મારી ધીર રાળી નાખશે,

તજીને બેઠીધું હવે તન બચવાની આશ,
આખર કદંબનિ આડાળો મારી નાખશે. ૪૬

મનહર છંદ. “સ્વભાવોકતી”

કનક કમળ જેવાં, પાંડુને ગૌર આસ્યે,
ઉરજ કઠીણ પીને, કુંદના નુલ્ય હાસ્યે;
મનસિજ ભર નેત્રે, વક્ર જોઇ કવચીત,
ધ્રુવતિ જન વસંતે, ઐચતિ પૂર્ણ ચિત. ૪૭

વંશસ્થ છંદ. “લુપ્તોપમા”

મધુ સુગંધી ભર આસ્ય પંકજે
રાતાં જરા લોધ સમાન અંબકે;
કુરુબકો પદ્મવ નુલ્ય કેશથી,
હરે મનો માનનીયો સુવેશથી. ૪૮

મનહર છંદ.

થાકી ગમાં નયન વિજોકી પતી વાટ વાલી,
આંસુએને સોટે આંખે અગન વરસતી;
દીવસો ગણી ગણી ગણીત ગડબડ થયું,
વીયોગનિ હાય વધી વિશેષ હરણતી;
મદનના શરથી મહાન ઉપજેલી બધા,
તનને તજીને હવે અંતર પરણતી;
પથર સમાન છે કઠણ મારી છાતી ખેન,
ફાટતી ન તેથી મુળ રૂપથી દરણતી. ૪૯

ઉપજાતિ છંદ.

સુગંધિને શીતળ રમારતોથી,
કોકીલના કર્ણુ પ્રિયે સ્વરોથી;
કંપે ઉરોળે સ્ત્રિ મન સ્ત્રિનાનાં;
તો શું રહે સ્થીર વિયોગિણીનાં ૫૦

વસંતતિલકા છંદ.

માર પ્રદોષ શશિ નિર્મળ કીર્ણવાળો,
કોકીલ નાદ સુરભીભય વાયુ સારો;
માતા થયેલ ભ્રમરો ગણના દ્વિચાર,
એથી વધે સખિ અનંગ હજાર વાર. ૫૧

મનહર છંદ. “સંદેહ”

દુસલા પલાસ જોઈ કરતા તલાસ મારો,
જોતાં આશ્રમંજરી રહેતા નહિં દુરતો;
વિકાશલા જોઈ વનો મળવા બાકુળ થતા,
સુણતા હિંડોલ રાગ બનતા આતુરતો;
કોકિલ ભ્રમર ગાન કાન પડતા જો કદી,
વિદેશમાં વસતા ન કરી ઉર કુરતો;
આજ કાલ્ય એ દેશમાં અન્ય રતુ હશે આલો;
હોત જો વસંત કાળ આવત જરૂરતો. ૫૨

ઉપજાતિ છંદ.

શ્રવે દિને પાદપ છાંય સર્વ,
શ્રવે નિશીમાં શશિભાસગર્વ;
સુવાનું રાખે શિત હર્મ્યપૃષ્ઠ,
આલોગતા ખારિ પતી સમસ્ત. ૫૩

મામ્રિની છંદ.

મલયપવનનાથી, દેહ જોણે ધરેલો,
પિકસિલિમુખ શબ્દ, અંગ અંગે ભરેલો;
કુસુમ રસ પ્રવાહે. પૂર્ણ સુગંધ વંત,
બરથ પતિ વિના મેં, વીતવ્યો એ વસંત. ૫૪

ઈતિ વસંત

ગ્રીષ્મ વર્ણન.

શાર્દૂલ વિહિતીત છંદ.

જેમાં સૂર્ય તપાયમાન અધિકો, વાયુ હતા વાયછે;
જેમાં ચંદ્રકરો સંદા સુખપ્રદા, રાત્રી મહી થાયછે;
જેમ શિતળ ચંદનાદિ ભરતી, અંગે ધણી યૂવતી;
એવો ગ્રીષ્મ કાળ આજ સખિહે, આબો ન આબા પતી. ૧

વસંતતિલકા છંદ.

ચંદ્ર હણેલતમની પ્રીય ^૧સર્વરીયો,
યંત્રો જળે ભરિન શીત પ્રદામણીયો;
સેવો શિળા સુભગ ચંદન કેસરોના,
આ ગ્રીષ્મ મોહિ સખિ તાપ હરે નરોનાં. ૨

વંશસ્થ છંદ.

સુગંધિવાળાં શિત હર્ષ્ય પ્રજ્ઞને,
નવોદનાં ગાદ હરોજ આજ્ઞને;
અનંગદા ગાયતની ઉપાશિયો,
મુદયિ શેવે સહુકો વિલાશિયો. ૩

મનહર છંદ. “વાસકસજ્જન”

ભરતી ગુમાખ ^૧આખ તણા હર્ષ ધારી હોદ,
છોડતી છટાયી જળ જંત્રો તદખીરના;
નીરતણી નહરોના ચામતા પ્રવાહ કરે,
ખુલે ખસત્રાટી ^૨વાળાં ખારણા સમીરનાં;
^૪સંદલી સૈયાએને બીજાવે ^૫અરવીંદ થકી,
ધસી ^૬ધનસાર રાખે શરદ ગંભીરના;
અત્તરે બોંજવતી તમામ અંગો અંગ આજ;
સુંદરીઓ અંગારતી મંદીર ઉશીરનાં. ૪

૧ રાત્રીઓ. ૨ પાણી. ૩ વાળાની ત્રાટી. ૪ સુખડની સૈયા.
૫ કમળ. ૬ કપૂર. ૭ કાળી ખસ ખસના મુજોથી બનાવેલાં ઘર.

વંશસ્થ છંદ.

નિતંબ ને જાદિત વસ્ત્ર ભાજથી,
 સુગંધદાપીત ઉરોજ ખાલથી;
 સુગંધથી ધુપિત કેથ પાશૂથી,
 સ્ત્રિયો પતી તાપ હરે વિલાસથી. ૫

વસંતતિલકા છંદ.

લાક્ષા રસે અધિક રંગિત ને થયાં છે,
 નૂપૂર જેની મહિ નીત વસી રહ્યાં છે;
 એવાં રૂડાં ચરણથી બહુ નારિ ચાલી,
 લેતી પુરુષ મનને ક્ષણ માહિં ગ્રાલી. ૬

વંશસ્થ છંદ.

પમોધરો ચંદન પંકથી બપાં,
 ઉરે શિળાહાર કુસુમનાં ધર્પાં;
 રસભ્રમ ને પૂજી નિતંબ નારિના,
 હરાય જોતાં મનડાં વિહારિનાં, ૭

મનહર છંદ

શીતળ મહુલ મહા શીતળ ચંદન પંક,
 શીત ધનસારથી લીંપીછે ભીંતો રંગહરી;
 શીતળ સલીલે બપાં શીતળ વીમળ કુંડ,
 રહી જળ જંત્ર દ્વારે શીત ધારા ઝહરી;
 શીતળ પલંગ ઝોદી શીતળ દુકુલ તન,
 શીતળ સુગંધ મંદ મારતો યનીલહરી;
 શીતળ આલોગનો દીયે લીયેછે દંપતીઓ,
 હવેતો વિલોકીરે જાયે છે હયું પહહરી. ૮

ઉપજ્ઞતિ છંદ.

શરીરથી સ્વેદ પ્રવાહ જાયે,

૧ કટિએખલા મુકત. ૨ ઘાટી. ૩ ફલાષ. ૪ સરો. ૫ હારી.

(૬૯)

તેણે કરી બાકુંબ ખૂબ યાચે;
 સયોવના ગાઠ ઉરોજ વાળી,
 આછાં ધરે, ^૧વસ્ત્ર અપાર બાળી. ૯
 વારી બધાં વ્યંજન માત્ર તેથી,
 સુગંધદા ^૨વૃક્ષજલ પતેથી;
 ગુલાબ આ બે શુભતંત્રિ રાગે,
 નિવારતો ધામ મનોજ ભાગે. ૧૦
 નિશા મહી શ્વચ્છ અગાશિ માયે,
 સુખે સુતિ પ્યારિ પતીનિ સાયે;
 વિલોકી તેનાં મુખમાં ^૩સશંક,
 ફિકો પડે પ્રત્યુષમાં ^૪મયંક. ૧૧

વંશરથ છંદ.

અસહ્ય વાતે પસિકતા ઉડે સખી,
 દિશાઓના બાગ છવાયતે યકી;
 અતી તપેલી ધરણી વિલોકતાં,
 પ્રવાશિયો હર અપાર ચોકતા. ૧૨
 પ્રચંડ તાપે કરિ તૂમ યહ રહ્યાં,
 તૃષાયકી ^૫તાળવ ^૬સુખર યહ ગયાં;
 વનાં તરે ^૭તોયનિ આશ જોડતાં,
 મૃગાંકના યુદ્ધ અપાર દોડતાં. ૧૩
 શયાંકબા બુધિત રાત્રીની પડે,
 વિલાસિની પ્રેમ કટાક્ષને હોડે;
 વિયોગિનાં અંતરને ન ચૂકતી,
 અનંતની આગ અપાર ડુંકતી. ૧૪
 રવી મયૂજે બહુ ધૂળમાં બળી,
 નિચૂં કરે મૂખ ^૮ફણી લળી લળી;

૧ પંખાના. ૨ પવનથી. ૩ સ્તન. ૪ શંકાયુક્ત. ૫ ચંદ્ર. ૬ રેતી.
 ૭ તાળવાં. ૮ સુકાથેલ. ૯ પાણી. ૧૦ સર્પ.

નિદાધથી^૧ વીલ્લળ થૈ પજે પજે,
 નિમાંતિ લેતા વશિ કેકિને તજે. ૧૫
 કુંડલ અગ્નિ સમ સૂર્ય તાપથી,
 બળેલ છે ચિત્ વપ્ત સંતાપથી;
 ઉભા શિખી આનન પક્ષ ધારતા,
 નિચે પડેલા અહિને ન મારતા. ૧૬
 તપા થકી પ્રાકૃમ હીન કેહરી,
 વીલું કરી આનન હાંકતા ફરી;
 ચળીત નૃલ્હા ક્રમ ઉડતા અતી,
 રહેલ પાસે ગજ મારતા નથી. ૧૭
 સુકાયલા કુંડ વિના જળે ઘણા,
 તપેલ જે પૂર્ણ રવી કરો તણાં;
 વિના બયે આતુર અંબુ આશથી,
 પળાય કુંભી સખિ સીંહ પાસથી. ૧૮

સંવેયા.

ખૂમ સુગંધિ ભર્યા^૧ અસઆશય, વારિ તણા નળ છૂટિ રહ્યા જ્યાં;
 અતર ચંદન કેસર પંકથિ, ચર્ચિત પૂર્ણ^૨ કેપાટ કર્યા જ્યાં;
 શીતળ મંદ સુગંધિ સમીર, જીવે તનને મન મૂદ ભર્યા જ્યાં;
 ગ્રીષ્મ ગણે નહીં દંપતિયો, રતિ કેજિ વિષે તદલીન થયાં જ્યાં; ૧૯

મનહર છંદ. “પર્યસ્તા પન્દુતી”

પજવનનો ત્રાસ કર જવાલાનો પ્રકાશ કર,
 દબોર થકી^૩ બાસકર ઉગે આશમાનમાં;
 પડેછે અપાર પુષ્પ સુકતાં તળાવ કુપ.
 આજય તપાવ્યાં જાણે અનળ મહાનમાં;
 જીવ જંતુ પશુ પક્ષી પામતાં પરમ પીડા,
 જીલમ જણાયે સખી સકળ જહાનમાં;

૧ ઉનાળો. ૨ વાળાનાં ધર, ૩ ક્રમાડ. ૪ અડે. ૫ પાણી.
 ૬ સવાર. ૭ સુર્ય.

ગ્રીષમ ન હોયે આતો જળવા જગત આજ,
ઉષાડ્યું ત્રીલોચને લોચન રહી રાનમાં ૨૦

ઉપભ્રાંતિ છંદ.

રવો તણી તાપ તપેલ માયે,
વરાહ પુચ્છો પરિવાર સાયે;
સુકાયલાં પંક વિહીન તાલ,
ખણી જણાયે ધસતાં પતાલ. ૨૧
તિખાં રવી કીરણથી બજેલાં,
અપાર દાદૂર બયે બરેલાં;
કદે તણ કોદવ વાળું પાણી,
છુપે ફણીની ફણ છત્ર જાણી. ૨૨
તપે કરી રવેત શીરોમણી છે,
અજીત જેના રસના ઘણી છે;
ફણી તૃપા તૂર અપાર એવાં,
અથક્ત છે દાદુર ગ્રાલિ લેવા. ૨૩
ઉખેડતા પંકજ પુંજ પ્યારે,
ધૂનવતાં મીન કુટુંબ મારે;
પૂલીનના સારસને ઉડાડે,
ગળે કરી કેળિ સરો બગાડે. ૨૪
ફિણે બરેલાં ગુર આનગો છે;
તૃપા થકી બ્યાકુલ જો મનો છે;
અરણુ જીજ્ઞા મુખ બાર જેની,
શોધે મહીષીકુલ અંબુ જેની. ૨૫
બજેલ છે અંકુર ધાંસ કેરા,
ઉડે ઘણાં પલ્લવ વાત બેજાં;
સુકાયલાં સર્વ જળાશયો છે,
ખિલામણા ગ્રીષમમાં વનો છે. ૨૬

અપય જોઈ સખિ પતિ પુંજ,
 ધાયે ખગો જંજુ કથેલ' કુંજ;
 દુઃખી થઈ ગોકુલ શૈભી ટોળાં,
 ફરે અરણ્યે વિણ વારિ બોળાં. ૨૭

ધનાક્ષરી છંદ.

પ્રચંડ પછાડી જુજ પુંકતો 'સરોસ વાયુ,
 લોડતો તમાલ તરૂં બની અનીખારો આજ,
 પેખીમે પ્રતાપ જોનો પરવસ પ્રાણ ધાય,
 જળે છે જગત આપું એકે તથી આરો આજ;
 જાવતો ગગન ધુળે ધાવતો ધરાને તળ,
 તરૂંઓ સુકાવતો વિયોગિયોનો યમારો આજ;
 હવે કેમ રેવાંશે અહાહા સખી એકે ક્ષણ,
 મડી આવ્યો ગ્રીષ્મ પગપંદ મતવારો આજ. ૨૮

વંશસ્થ છંદ.

કુસુમને સીંદુર કાન્તિ ધારતો,
 'અનીલથી રૂપ અતી વધારતો;
 જળશયોનાં જળને ઉછાળતો,
 જણાય છે વન્ધિ જહાંત જળતો. ૨૯

ભાસિની છંદ.

પરિપુરણ બરેલો, 'પાટલોની પરાંગે,
 સુરભિમય સદાયે, રાજ્યો તંત્રિરાંગે;
 સુખ પ્રદ જળ સ્નાને, દીપતી દેહ જોની,
 ગ્રીષ્મ પતિ વિનામે, વીતવ્યો વ્યર્થ બની. ૩૦

કૃતિ ગ્રીષ્મ.

૧ વાંદરા. ૨ હરણની એક જાત. ૩ રોસ યુક્ત. ૪ મારનાર.
 ૫ હાથી. ૬ કસુબો. ૭ પવન. ૮ એક જાતનું સફેદને લાલ
 રંગનું માડ.

આ પુસ્તકને આગળથી આશ્રય આપનાર ગ્રહસ્થાના નામની ટીપ.

૨૦૦ રા. રા. નર્મદાચંકર બાધાભાઈ ત્યાયાધ્યક્ષ માંડવીબંદર કચ્છ.	
૧૨૫ સમશર બાહાદુર રાણાશ્રી મુરજમલજી	
લાખાભાઈ	અંકેવાળીયા.
૫૦ સમશર, બાહાદુર રાએળશ્રી હરીસીંહજી રૂપસીંહજી સીહોર.	
૫૦ રા. રા. મગનલાલ હરીકૃષ્ણ દવે	વડતાણ મેટ.
૨૫ અસમત પનાહ જી. બાઈશ્રી ભેડીયા	વાંકાનેર.
૨૫ રા. રા. પોપટભાઈ ડુંગરસી મેટ એન્જનીયર	"
૨૦ રાવબાહાદુર ગણપતરાવ નારાયણરાવ બાડ	
મેટ કારભારી	"
૨૦ સમશર બાહાદુર રાણાશ્રી દોડતસીંહજી	અંકેવાળીયા.
૧૫ દેશાઈ બનેચંદ રાજવાળ.	મોરબી.
૧૫ રા. રા. પ્રણોતમ કાતજી ગાંધી	લીંબડી.
૧૦ જાડેજા શ્રી દીપસંગજી વીભાજી	વાંકાનેર.
૧૦ રા. રા. દુવારકાંદાસ નંદલાલ ત્યાયાધ્યક્ષ	વાંકાનેર.
૧૦ રા. રા. ગોકળભાઈ ખાપુજી દેશાઈ વહીવટદાર	"
૧૦ રા. રા. ખાપુભાઈ વી. દોડતરાય પોલીસ સુપ્રો- ટેન્ડેન્ટ	"
૧૦ રા. રા. દેવચંકર ભાઈચંકર વહીવટદાર	"
૧૦ રા. રા. મુનશી ઉમરદરાજપાન માહામુદી.	
ખાન ટપા કોજદાર	"
૧૦ કુમારશી રતનસીંહજી ભગવતસીંહજી	લીંમડા.
૧૦ રા. રા. શેઠાભાઈ જાદવજી મેનેજર	લીંમડા.
૧૦ કુમારશ્રી રાયસીંહજી મોડજી	માળીયા.
૧૦ શા. ગોકળ બાણજી કારભારી	હાંચીયાણા.
૧૦ રા. રા. હરદેવભાઈ કારભારી	અંકેવાળીયા.
૧૦ રા. રા. લાલચંદ નારણજી વકીલ	લીંબડી.
૬ ગોહીલ શ્રી હરીસીંહજી ભેડીજી	લીંમડા.
૬ લાખેશ્રી	વાંકાનેર.

૫ કુમારશ્રી ચુરસીંહજી	ખીજડીયા.
૫ કુમારશ્રી સીવસીંહજી	અંકવાળીયા.
૫ કુમારશ્રી ચંદ્રસીંહજી	ગેડી.
૫ રા. રા. કપાસી ગેતસી	અંકવાળીયા.
૫ શા. મોર બાઇચંદ	"
૫ શા. વર્ધમાન જોડાભાઈ મહેતાજી	"
૫ સોની જોરામ	બજગામડું.
૫ રા. રા. ચતુરભાઈ જીવાભાઈ	ખસ્તા.
૫ રા. રા. ભાઈચંકર ઉદયરામ વહીવટદાર	બચવા.
૫ રા. રા. ચંકરભાઈ મીડાભાઈ વહીવટદાર	હુણસર.
૫ રા. રા. કીરચંદ દામોદર ગાંડ મોરબી સ્ટેટ રેલવે	મોરબી.
૫ રા. સ. વસનજી રાધવજી રોહાવાળા બાઈશ્રી ના કામદાર	લીંબડી.
૫ રા. રા. કર્ણાચંકર ગણેશજી કનીરાજ	"
૩ ગોહીલશ્રી ભવાનીસીંહજી	લીમડા.
૩ ગોહીલશ્રી ગોવીંદસીંહજી	"
૩ કુમારશ્રી ગણુભા	ગુંદીયાળા.
૨ બાઈશ્રી મુળીયાં.	પંચાસીઆ.
૨ કુમારશ્રી જસવંતસીંહજી	લાડી.
૨ શેઠ હરખચંદ સુંદરજી	રાજકોટ ચહેર.
૨ રા. દામોદરરાય લક્ષ્મીરાય	ગઢાળી.
૨ રા. ગોવીંદરાય જીગજીવન કામદાર	લીમડા.
૨ રા. રામકૃષ્ણ હરજીવન કારકુન	"
૨ રા. લાલજી જગજીવન મહેતાજી	"
૨ રા. દુર્લભજી ઓઘડ પો. પટેલ	"
૨ રા. કપાચંકર મુખરામ કારભારી	"
૨ રા. ત્રીભોવનદાસ નાનજી ટપા કારકુન	સોનગઢ ઘાણા.
૨ રા. બહેચરલાલ જ્યેષ્ઠકર ટ્રેડરી કારકુન	વાંકાનેર.
૨ રા. મુળજી ધર્મશી વકીલ	"
૨ રા. કેશવજી દેવનંદ રાવળ વકીલ	"
૨ રા. હગનલાલ બહેચર પો. ઇન્સપેક્ટર	"

૨ રા. રામજીભાઈ પોસ્ટ માસ્તર.	વાંકાનેર.
૨-રા. રા. કલ્યાણરાય અનંતરાય વહીવટદાર	"
૨ રા. દામોદર તુળશીભાઈ.	મુંબાઈ.
૨ રા. મહાંત શંભુગરજી રેવાગરજી	થાન.
૨ રા. નવલચંદ ડોસાભાઈ વકીલ	મોરબી.
૨ રા. ડુંગરજી જીવરાજ ઠક્કર	મેસીઆ.
૧ રા. નવજરામ વી. દલપતરામ વહીવટી કારકુન	મોટેલ.
૧ રા. ગોવીંદરામ ઈશ્વર	"
૧ રા. ધીરજરામ મયારામ	"
૧ રા. મુળજી દયારામ પો. પટેલ	પુત્રા.
૧ કુમારશ્રી ચંદ્રસીંહજી	ભોઈકા.
૧ કુમારશ્રી માલુભા દેવીસીંહજી	કોડ.
૧ કુમારશ્રી સીવસીંહજી	માલવાણ.
૧ કુમારશ્રી ભગવતસીંહજી	મેંગણી.
૧ સવાઈલાલ વી. કરસનજી કંપાઉંડર	ધોળાનું સન.
૧ રામચંકર દયાચંકર પાંડક સીંગલર	જાળીયા સ્ટેશન.
૧ મેતા. મુળચંકર હરજીવન	ભાવનગર.
૧ રા. બા. દામોદર તુળશીદાસ ભટ સી. એસ. આઈ.	મુંબાઈ.
૧ રા. જમનાધર અંબાધર ભટ સર્વેયર	વડોદરા.
૧ રા. રામચંદ્ર પાંડુરંગ સરવૈયર	"
૧ રા. દત્તાત્રય હરી	"
૧ રા. મગનલાલ મહાચંકર દેવે આ. માસ્તર	
વડોદરા સ. ગુ. નીચાળ નંબર ૫	"
૧ રા. નેમચંદ લલુભાઈ હાજી	જલગામ.
૧ રા. દેવચંદ જિસંગથા. પો. પટેલ	સીધાવદર.
૧ રા. વલભરામ છગનલાલ પો. પટેલ	ભથવા.
૧ રા. અમીરમીયાં બકુબેગ પો. પટેલ.	પાંચકુવારકા.
૧ રા. માણેકલાલ વી. કાશીરામ વોરા.	અંબાર કચ્છ.
૧ રા. વાઘજી ભીમજી મેતા.	મોરબી.
૧ રા. રેવાચંકર જગજીવન વકીલ	"

૧ રા. કાળીદાસ ડુંગરથી જોશી	મારબા.
૧ રા. છોટાલાલ દેવાચંકર અંબરીયા	"
૧ રા. જાડેજા ભાવસંગજી	સાપર.
૧ રા. સગરામજી ખોડાભાઈ વહીવટદાર	યાત.
૧ રા. ગજનન ગોપાળ ચોવરસીયર	મારબા.
૧ ખવાસ અબ્દુલ કેયજી	યાત.
૧ રા. ઈશ્વરલાલ ખેડિયર મેહતાજી	યાત.
૧ સંઘવી ચત્રમુજ વી. કૃતચંદ	"
૧ રા. પુરપોતમ કકલ સોલંકી	ખોટાદ.
૧ રા. ગોર્દાદલાલ ઉમેદરામ કારકુન	વંકાતેર.
૧ રા. દેવજી વી. વાઘજી કારકુન	"
૧ રા. મોતીરામ હરજીવન કારકુન	"
૧ રા. શીવહરરામ નરહરરામ જ્વેલર	"
૧ રા. દેવાચંકર જટાચંકર કોળદાર	મિસરીઆ.
૧ રા. ઠકર ભાણુજી લવજી	મિસરીઆ.
૧ રા. જિશંકર વીચનાથ પો. પટેલ	મહીકા.
૧ રા. ડાયાભાઈ રવજી કારકુન	મિસરીઆ.
૧ રા. બાસાભાઈ મગનલાલ કારકુન	"
૧ રા. ડાયા લાલજી મેતા	"
૧ રા. અમરસી મુળચંદ કારકુન	"
૧ રા. નારણજી ભવાનીચંકર સરવૈયર.	"
૧ રા. હરીવામન સરવૈયર	"
૧ રા. પ્રાગજી વી. સુરજી ઠકર	મુંબાઈ.
૧ રા. તુળશીદાસ સુરજી ઠકર	મુંબાઈ.
૧ રા. સવજી પ્રાગજી ઠકર	"
૧ રા. લખમીદાસ મુંદરજી ઠકર	"
૧ રા. કાદરદીન રેમસુલાં મીયાં	"
૧ રા. નયુબાઈ નાનજી મેતા સ્કુલ માસ્તર	કંધારીવા.
૧ રાણા રવાબાઈ રતનસંગ	"
૧ રા. મહાચંકર બોધજી દવે પો. પટેલ	"

